

Vývoj spisové a archivní služby českých bankovních institucí (1918–2006).

Česká národní banka a její právní předchůdci.

/ Jakub Kunert /

Archiv České národní banky spravuje archivní fondy, jejichž původci jsou nacionálně české bankovní instituce. Jejich stále rostoucí využívání nejen jejich právní nástupkyní, Českou národní bankou, ale i badatelskou veřejností je dáno klíčovým postavením těchto ústavů v českém a československém hospodářství ale i celé společnosti. Důvod vysoké relevance jejich dokumentů tkví mimo jiné i v kvalitě spisové a archivní služby, která se v nich uplatňovala a v osobním přístupu osob, jež se podílely na jejich utváření. Příspěvek se zaměřuje na to jaké postavení a význam měla spisová služba a archivnictví v českých bankovních ústavech (centrálních, obchodních akciových a státních) v průběhu let 1918 až 2006 a tomu jaké byly její legislativní základy. Věnuje se přitom zejména bankovním institucím, které byly právními předchůdci České národní banky a nabízí srovnání praktického provádění a organizačního zařazení spisové služby a archivnictví v jednotlivých bankovních institucích s představami soudobých teoretiků o jejich funkci v bankovní praxi.

Pro období let 1918 až 1950 jsou podrobeny zkoumání spisové služby tří československých bankovních ústavů, jejichž práva a povinnosti převzala Státní banka československá (Živnostenská banka, Národní banka československá a Poštovní spořitelna). Podobně je pro období let 1950 až 1992 sledován vývoj spisové a již také nově konstituované archivní služby Státní banky československé, která v sobě po dlouhou dobu koncentrovala funkci banky centrální a bank komerčních. Příspěvek výrazně akcentuje vliv organizačních změn československého peněžnictví této doby na vývoj obou sledovaných oblastí. Následně si všímá změn, ke kterým došlo ve spisové a archivní službě centrální banky po rozdělení Československa (tedy v nově vzniklé České národní bance). V závěrečné části se autor snaží zhodnotit, jaký vliv měla řádná organizace spisové a archivní služby právních předchůdců Státní banky československé (České národní banky) na úspěšné řešení významných správních otázek nejprve archivem Státní banky československé a nyní Archivem České národní banky. Zároveň se tím také pokouší odpovědět na otázku, zda spisová a archivní

služba společností a zejména bankovních institucí má význam jen pro budoucí historiky, nebo může být prospěšná i jejich současným manažerům a vlastníkům, např. jako prostředek pro výkon transparentní corporate governance.¹

I.

Oblast podnikového archivnictví a spisové služby, kam náleží i bankovní instituce, se v podstatě až do druhé poloviny 20. století řídila především předpisy obchodního zákoníku z roku 1863. Ten přikazoval všem obchodníkům zapsaným v obchodním rejstříku (Vollkaufmann), tedy i bankám,² vést obchodní knihy, „z nichž by jeho obchody a stav jeho jmění dokonale seznány býti mohly.“ A dále pak uchovávat obdržené listy obchodní, opisy (kopie neb otisky) odeslaných listů obchodních.³ Stejně jako obchodní knihy tak i obdržené listy obchodní, inventáře a bilance byl obchodník povinen uschovávat po dobu deseti let od jejich vzniku.⁴ V případě likvidace firmy měly být jeho obchodní knihy uloženy na bezpečném místě určeném obchodním soudem po stejnou dobu.⁵ Zákon však pamatoval pouze na písemnosti účetního charakteru. Dokonce až do vydání tzv. bankovních zákonů z roku 1924⁶ nebyla v žádném z právních

- 1 Ohledně definic corporate governance Srov. Růčková, Petra a kol.: Corporate governance v ČR. Praha 2008. s. 16–17, Gup, Benton, E.: Corporate governance in banks: does the board structure matter? In: Corporate governance in banking: a global perspective. Cheltenham 2007. p. 19 a http://en.wikipedia.org/wiki/Corporate_governance.
- 2 Srov. Pitreich, August – Blaschke, Johann: Erläuterungen des Handelsgesetzbuches. Wien 1896, s. 45.
- 3 Přední český znalec účetních soustav profesor Vysoké školy obchodní vycházejí z obchodního zákoníku z roku 1863 jmenoval podnikatelskou účetní a neúčetní dokumentaci, která měla být po deset let ukládána takto- účetní knihy: popisník a bilance a neúčetní knihy: kniha otisků odeslaných dopisů a kniha akcií. Srov. Pazourek Josef: Theorie a praxe účetních soustav. Praha 1920. s. 173.
- 4 Srov. Voneš, Bohumil: Všeobecný zákonník obchodní ze dne 17. prosince 1862. Písek 1912, s. 146.
- 5 Tamtéž. s. 157.
- 6 Srov. Zákon č. 237/1924 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů; zákon č. 238/1924 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé; zákon č. 239/1924 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů; zákon č. 240/1924 Sb. z. a n., o příročí k ochraně peněžních ústavů a jejich věřitelů a zákon č. 241/1924 Sb. z. a n., o povinnostech bankéřů při úschově cenných papírů. Tyto zákony byly později doplněny zákonem č. 54/1932 Sb. z. a n., kterým jednak doplňují se a mění zákony: ze dne 9. října 1924, č. 237 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Zvláštní fond pro zmírnění ztrát povstalých z poválečných poměrů, ze dne 10. října 1924, č. 238 Sb. z. a n., kterým se zřizuje Všeobecný fond peněžních ústavů v republice Československé, a ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních ústavů, jednak upravují se některé poměry peněžních ústavů a jiných peněžních podniků a akciových společností. Blíže k otázce bankovních zákonů srov. Koeser, Josef: Československé bankovní a bursovní zákony. Praha 1936 a Jeřábek, Antonín: Komentář k bankovnímu zákonu. Praha 1932.

předpisů, kterými se řídily československé společnosti,⁷ upravena ani otázka vedení zápisů z jednání – protokolů statutárních orgánů.⁸ Velkým zásahem do stávajících předpisů upravujících správu dokumentů bylo v roce 1943 vládní nařízení, které nařizovalo v zájmu válečného hospodářství – úspor papíru – zkrácení úložných lhůt dokumentů obchodněprávní a daňověprávní povahy.⁹ Toto nařízení se však nevztahovalo na obchodní knihy, bilance, inventáře a listiny v oboru obchodního práva, kterých bylo možno využít jako průkazního materiálu i po uplynutí pěti let.¹⁰

Skutečný přerod v legislativě spisové a archivní služby podniků nastal teprve až po osvobození ČSR, kdy došlo ke znárodnění významných československých podniků. V jeho důsledku se stát musel vypořádat s otázkou uchovávání jejich dokumentů. Jedněmi z prvních legislativních opatření se staly zásady pro vyřazování (skartaci) písemností. Kromě obecných předpisů vydaných ministerstvem vnitra¹¹ se jednalo o předpisy oborové, v případě peněžních institucí vydané ministerstvem financí.¹² I nadále byla potvrzena výjimečnost účetní dokumentace, která se měla i napříště řídit zákony o účetnictví.¹³

7 Akciové společnosti včetně bankovních ústavů se řídily kromě již zmíněného obchodního zákoníku z roku 1863, spolkovými patenty z roku 1852 ř. z., akciovým regulativem č. 175/1899 ř. z., vládním nařízením č. 465/1920 Sb. z. a n., o zřízení společností s r. o. a společností akciových (komanditních na akcie), o zvyšování základního kapitálu těchto společností a zakládání pobočných ústavů a 211/1924 Sb. z. a n., kterým se mění § 44 akciového regulativu. Až do roku 1924 chyběly podrobné předpisy pro bankovní instituce a i např. akciový regulativ z roku 1899 se nevztahoval na bankovní ústavy a platil výhradně jen pro akciové společnosti v oblasti průmyslu a obchodu a používalo se jej pro banky pouze analogicky. Koeser, J.: Československé bankovní, s. 4.

8 Vedení protokolů z jednání sborových orgánů bylo bankám výslovně přikázáno ve výnosu Ministerstva financí z 22.1.1926 č. 3550/26 IIA/3, jímž se ve smyslu 3. odst. § 9 zákona č. 239/1924 Sb. z. a n., o vkladních knížkách (listech), akciových bankách a o revisi bankovních vkladů stanoví zásady jednacího řádu bank. Srov. Špička, František: Organise bank a technika bankovních obchodů. Praha 1926, s. 22.

9 Vládní nařízení č. 120/1943 Sb. z. a n., o zkrácení uschovacích lhůt obchodněprávních a daňověprávních.

10 Archiv České národní banky (dále AČNB): fond Živnostenská banka (dále ŽB) 3826/1, Různé, složka archivní záležitosti, Opis zprávy pro ředitelství o sběru starého papíru z 15.5.1943, kart. 3826.

11 Vyhláška ministra vnitra č. 62/1953 Ú. l., o zásadách pro vyřazování (skartaci) písemností.

12 Směrnice Ministerstva financí č.j. 301/62.000/53 a především č.j. 13/28-IX.1953 Směrnice pro vyřazování (skartaci) písemností peněžních a pojišťovacích ústavů (blíže k oběma předpisům Gut, Jiří: Písemný styk (spisová služba), In: Sborník přednášek o archivnictví. Praha 1955, s. 39).

13 Srov. Vládní nařízení č. 30/1958 Sb., kterým se stanoví zásady pro účetní evidenci (účetní zásady); vyhláška ministra financí č. 102/1958 Ú. l., účetní evidenci hospodářských, rozpočtových a jiných organizací; vyhláška federálního ministerstva financí č. 154/1971 Sb., o účetnictví; vyhláška federálního ministerstva financí č. 23/1990 Sb., o účetnictví; zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví.

Předpisy o vyřazování dokumentů následovala vyhláška ministra vnitra č. 153/1956 Sb., která umožnila vznik archivů jednotlivých podniků.¹⁴ Na jejich základě byly všechny podniky povinny zřídit do konce roku 1956 podnikové archivy, které měly shromažďovat archivní materiál z činností podniku a jeho právních předchůdců. Tato vyhláška také systemizovala pozici archiváře v podnikových archivech. Mezi jeho úkoly patřila jednak správa a zpřístupnění archiválií podniku a jednak dohled na dodržování zásad spisové evidence.¹⁵

Vyhláška z roku 1956 zachovávala systém řízení spisové služby jednotlivých původců rezortními ústředními úřady, které si pro tento účel jmenovaly resortní referenty pro podnikové archivy.¹⁶ Ke změně dohledu nad spisovou službou podniků došlo nejprve v roce 1966¹⁷ a zejména v roce 1972 na základě vyhlášky č. 96/1972 Sb., kdy státní archivy převzaly dozor nad spisovou a archivní službou jednotlivých podniků.¹⁸ Zároveň vyhláška stanovila povinnost předávat archiválie z podnikových archivů po třiceti letech do státních archivů. Přitom bylo vytipováno 21 tzv. vybraných podnikových archivů, které byly pověřeny trvalým uchováváním archivních dokumentů.¹⁹ K určité redukci ustanovení o podnikovém archivnictví pak následně vedla vyhláška č. 118/1974 Sb., o podnikových archivech. Určité změny v oblasti podnikového archivnictví přinesly novely zákona o archivnictví v době po převratu v roce 1989, avšak k nejvýznamnějším změnám došlo až v důsledku nového zákona o archivnictví a spisové službě č. 499/2004 Sb. Ten přinesl rozdělení archivů na veřejné a soukromé, a tak zrušil dosavadní pojem podnikového archivu. Na druhou stranu však zaváděl pro soukromé původce povinnost jednak uchovávat zákonem stanovené dokumenty a jednak umožnit státním archivům provést výběr archiválií.²⁰

14 Vyhláška ministra vnitra č. 153/1956 Sb., o archivech hospodářských a rozpočtových organizací.

15 Tamtéž, § 7, odst. 1.

16 Tamtéž, §10.

17 Vládní nařízení č. 38/1966 Sb., kterým se zrušují některé právní předpisy v souvislosti se zdokonalováním soustavy plánovitého řízení národního hospodářství.

18 Oborová archivní příručka. Praha 1983, s. 93 a dále Perutková, Danuše – Maršál, Josef: Spisová služba a podnikové archivy v nové soustavě řízení. Archivní časopis 17, 1967, č. 3, s. 125–129.

19 Srov. Veselý, Arnošt: Dvacet pět let podnikového archivnictví a jeho další perspektivy. Archivní časopis 30, 1980, č. 1, s. 43–49 a Sládek, Oldřich: Nová vyhláška o podnikových archivech. Archivní časopis 23, 1973, č. 2, s. 66–74.

20 Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, příloha č. 1.

II.

Jak bylo již výše zmíněno, zákonné předpisy prikazovaly bankovním ústavům uchovávat pouze účetní dokumenty a později vést a uchovávat protokoly o jednáních statutárních orgánů. Nezávisle na zákonných předpisech, které se věnovaly pouze uložení dokumentů v registratuře, se bankovní instituce zajímaly o celý životní cyklus dokumentů. Důvodem jejich zájmu byla praktická potřeba sledovat oběh jednotlivých písemností a zajistit jejich včasné a kvalitní vyřízení a samozřejmě i dohledání. Dlouholetý archivář Živnostenské banky a později Státní banky československé Václav Urban soudil o spisové službě vedené bankami, že se výrazně vymykala běžné spisové péči, tak jak ji vedly soukromopodnikatelské subjekty: „*V běžném obchodním životě nebývalo vždy zvykem, aby spisová služba byla správně a účelně vedena a bývala často podceňována, což se nepříznivě projevovalo v běžné administrativě. Naproti tomu v bývalých obchodních bankách byla spisová služba, do níž byla zahrnuta práce v podatelkách, výpravnách, registraturách (spisovnách) a archívech, věnována všestranná péče, neboť od bank se vyžadovala naprostá přesnost ve všech úkonech.*“²¹ Otázce funkce spisové služby se věnovali i autoři tehdejší bankovní literatury. Vzhledem k tomu, že ve většině tehdejších bankovních ústavů neexistovaly nebo se nedochovaly směrnice pro spisovou službu,²² teoretický popis spisové služby bank z pera těchto odborníků,²³ kteří byli bankovními úředníky nejvýznamnějších československých bank, dává nahlédnout do fungování a významu tehdejší spisové služby.

Spisová péče vzhledem k tomu, že patřila do okruhu bankovních činností, které neprovozovaly obchody, byla řazena společně se správou bankovních budov (tzv. ekonomátu) mezi tzv. manipulační oddělení.²⁴ Tradičně se vedením spisové služby zabývala především tři bankovní oddělení – protokol

21 Merunka, Karel – Urban, Václav, Podnikové archivy Státní banky československé. Průvodce po archivních fondech, Praha 1967, s. 69.

22 Tamtéž. s. 69.

23 Otakar Růžička byl ředitelem Agrární banky československé, František Špička zastával funkci přednosty České průmyslové banky; Jan Pátek působil jako dlouholetý vrchní ředitel Ústřední banky československých spořitelů a Vladislav Josef Paulat byl úředníkem Živnostenské banky, který jí byl pověřen zkoumat možnosti reorganizace banky především dle severoamerických bankovních institucí. Augustin Novák byl vedoucím úředníkem Zemské banky a po vzniku Československa jedním z hlavních úředníků nového cedulového ústavu. Oblasti především tzv. bankovních archivů se pak věnoval vrchní úředník ředitelského sekretariátu Živnostenské banky Karel Novák.

24 Srov. Růžička, Otakar: Organisační bank, Praha 1925, s. 82.

nebo také podatelna, expedice a registratura. Zatímco podatelna, nezřídka spojená s výpravnou (expedicí), přijímala zásilký a zapisovala je do protokolu, se věnovala jen tzv. obyčejným zásilkám, tak směnárna byla pověřena přejímáním cenných zásilek.²⁵ Po příjmu následovalo čtení korespondence, které prováděli vybraní ředitelé banky, mezi nimiž významné postavení zaujímal přednosta likvidatury. Toto oddělení totiž dostávalo část korespondence jako první, opatrovalo ji dispozicemi a následně předávalo k vyřízení ostatním útvarům.²⁶ Podle rozhodnutí zmíněných ředitelů byla korespondence následně předávána odborným útvarům nebo likvidatuře. Po vyřízení příslušného podnětu patřičným odborným útvarům banky byl napsán čistopis odpovědi buď přímo vyřizujícím úředníkem nebo stenotypisty ve specializovaném tzv. korespondenčním oddělení (dopisovně) a ten pak postoupen expedici.²⁷

Výpravna v některých bankách nebyla jen oddělením, které jen mechanicky přejímalo vyřízenou korespondenci od představitelů banky oprávněných podepisovat a předávalo poštovním orgánům, ale nezřídka také dohlíželo na její správné opatření podpisy a názvy příslušných vyřizujících útvarů.²⁸ V jejím rámci docházelo k zapisování, číslování, kopírování, balení a vypravení expedované pošty. Zvláště významným úkonem bylo kopírování odeslané korespondence, za což byl osobně odpovědný její přednosta tzv. expedient. Kopírování se zprvu provádělo za pomoci navlhčených průsvitných papírů, na něž se otiskovala barva textu z kopírované písemnosti, později za pomoci speciálních kopírovacích strojů.²⁹ Tyto otisky byly následně předány buď zpět korespondenčnímu oddělení, kde byly spárovány s originály podnětů a zaslány účtárně³⁰ nebo jí odeslány přímo. Následně byly otisky předány ke kontrole kontrolnímu oddělení, popřípadě odeslány již přímo registratuře k uložení. Zde bylo z otisků provedeno zaúčtování všech položek. Následně byly otisky předány ke kontrole kontrolnímu oddělení,³¹ popřípadě odeslány již přímo registratuře k uložení.

25 Srov. Špička, F.: *Organisace bank*, s. 46–48 a Paulat, Vladislav, Josef: *Organisace bankovního provozu*, In: *Encyklopedie výkonnosti*, díl III. *Obchod*. Praha 1933. s. 474.

26 Špička, F.: *Organisace bank*, s. 150 a 161.

27 Špička, F.: *Organisace bank*, s. 154–160 a Paulat, V., J.: *Organisace*, s. 478. Více k otázce organizace dopisoven srov.: Novák Augustin: *Korespondence ústavů peněžních se zvláštním zřetelem ku korespondenci bankovní a několik volných kapitol z bankovní techniky*. In: *Přednášky konané na odborném kursu pro úřednictvo ústavů peněžních v roce 1909–1910*, Praha 1910, s. 366–377.

28 Špička, F.: *Organisace bank*, s. 49.

29 Růžička, O.: *Organisace bank*, s. 83.

30 Špička, F.: *Organisace bank*, s. 160.

31 Růžička, O.: *Organisace bank*, s. 83.

Na pomyslném konci života každé písemnosti stála v této době spisovna (registratura), která byla také nezřídka nazývána archivem. Prakticky všechny dobové příručky oceňovaly význam správně vedené spisovny, jako klíčového momentu nejen pro splnění zákonných povinností, ale především pro bankovní kontrolu a případně vzniklé právní spory.³² Na rozdíl od běžně užívaného spájení spisů u státních institucí, kdy se sdružovaly dokumenty vždy v jedné věci a ukládaly se dle čísel jednacích, bankovní ústavy preferovaly tzv. obchodní ukládání, zakládající se na jménech komitentů.³³ Pro účelné vedení registratury byla spisovna členěna dle útvarů a v jejich rámci pak dle jednotlivých komitentů popřípadě dle domicilů klientů a následně jmen komitentů. Pakliže se jednalo o klienty korespondující s bankou jen zřídka, byla jejich korespondence ukládána do společných fasciкул. V rámci jednotlivých svazků pak byla korespondence vedena chronologicky.³⁴ Někdy byla spisovna členěna na dvě části, část pro dokumenty nové (staří půl až jednoho roku), u nichž byl předpoklad opakovaného vyhledávání a část pro dokumenty staré, u níž se nepředpokládalo častější použití. Teorie uložení dokumentů ve spisovnách však často značně pokulhávala za skutečností. Například v roce 1943 bylo v České průmyslové bance při kontrole archivu zjištěno, že *„jednotlivá oddělení mají tam uloženy různé doklady (i doklady z dob před první světovou válkou) a sice prostě zabaleny v papíře, na kterém není ani nadepsáno oddělení, jehož doklady se týkají, ani jaké jsou to doklady a za který rok“*.³⁵

Vyřazování dokumentů ze spisovny se mělo provádět po uplynutí předepsaných deseti let, a to bylo také jediné hledisko, které tehdejší odborná bankovní literatura uváděla. Pro obecné postižení důvodů skartace je proto nutné si vypomoci archivním materiálem jednotlivých bankovních ústavů. Většina bank se při vyřazování dokumentů nevedla ani tak zákonnými předpisy, které přirozeně respektovala, ale především rozsahem svých prostor. Bankovní ústavy totiž, jak vyplývá z jejich dokumentů, až do doby, kdy jim začaly spisovny doslova „přetékat“ a nebylo místo pro nové dokumenty, ve spisovnách prakticky vůbec neskartovaly. Z tohoto důvodu např. proběhla skartace v České bance v roce 1928, kdy byly vyřazeny veškeré písemnosti

32 Pátek Jan, *Základy bankovní*, Praha 1908, s. 269; Růžička, O.: *Organisace bank*, s. 83. Špička, F.: *Organisace bank*, s. 160.

33 Gut, Jiří: *Pisemný styk (spisová služba)*, In: *Sborník přednášek o archivnictví*, Praha 1955, s. 32.

34 Růžička, O.: *Organisace bank*, s. 83 a Špička, F.: *Organisace bank*, s. 160.

35 AČNB, fond Česká průmyslová banka (dále ČPB); 633/2, složka Sběr starého papíru. Záznam pro centrálu s. d. (pravděpodobně 1943), kart. 633.

oddělení losového, bankovního a oddělení pro zboží z období do roku 1910, tedy z prvních dvou let existence ústavu,³⁶ v České průmyslové bance v roce 1922, kdy byla vyřazena korespondence z let 1909–1911,³⁷ nebo v Bance československých legií v září roku 1938, při níž došlo ke skartaci „archivů“ filiálek z let 1922–1936.³⁸ Dalším důvodem pro likvidaci dokumentů bylo rušení pobočných závodů, jako tomu bylo v případě Agrární banky československé (později Agrární banky) v roce 1938, kdy byly likvidovány dokumenty filiálky Břeclav, a dále pak v roce 1941, kdy byl prodán ke zničení celý „archiv filiálky“ v Bratislavě s písemnostmi z let 1919–1929.³⁹

Významným podnětem pro skartace bylo také období války (a zvláště II. světové války), kdy bylo značné množství dokumentů zničeno z důvodu nedostatku celulózy. Těmito skartacemi byly nejvíce postiženy registry zaniklých ústavů, jako byla Banka stavebních živností a průmyslu, Bohemia, čsl. zahraniční banka, Pozemková banka nebo Americko-slovenská banka, které zanikly téměř celé. Jak vzpomínal již zmíněný Václav Urban, k jejich dokumentům se přejímající ústavy chovaly více než macešsky: *„Knihy protokolů představenstev a výkonných výborů byly doslova pohozené, nikdo o ně neměl zájem, ačkoliv to byly nejzávažnější dokumenty, osvětlující vznik ústavů. V očích neodborníka to byly staré, bezcenné papíry, hodné odložení do sběru papíru, ač právem měly nárok být uloženy v tresoru“*.⁴⁰

Samotné technice výběru dokumentů se nevěnovala žádná z dobových příruček, jediným kritériem pro ně byla zákonem stanovená desítiletá lhůta (v roce 1943 změněná na pět let). Bankovní ústavy výběr řešily nejčastěji tak, že pověřily přednosta oddělení prohlédnutím dokumentů z produkce jejich oddělení. Ti stanovili, zda dokumenty mají nebo nemají být nadále uchovávány.⁴¹ Management některých bank dopředu určoval, které dokumenty se mají ponechat i bez ohledu na stáří. Tak například v České průmyslové bance byly trvale ukládány následující doku-

36 AČNB, fond Česká banka (dále ČB); 20/71, Protokol výkonného výboru z 11. 10. 1928, s. 395 a ČB/40/31, Protokol ředitelství z 10. 10. 1928, s. 206, kart. 20.

37 AČNB, ČPB/28/61, Protokol 61. schůze ředitelství z 27. 9. 1922, s. 97, kart. 28.

38 AČNB, fond Banka československých legií (dále BČL); 92/13, Zápis o průběhu 35. plenární schůze ředitelství BČL z 5. 9. 1938, s. 1, kart. 92.

39 AČNB, fond Agrární banka československá (dále AB); 103/177, Protokol o schůzi ředitelství z 23. 12. 1938, s. 178, kart. 103 a AČNB, AB/134/163, Protokol o schůzi ředitelství z 7. 1. 1941, s. 54–55, kart. 134.

40 Urban, Václav: Archivní technika. In: Za socialistickou banku. 1955, roč. VI. č. 2., s. 4.

41 Srov. AČNB, ČPB/633/2, složka Sběr starého papíru. Záznam pro centrálu, s. d. (pravděpodobně 1943), kart. 633 a AČNB, BČL/92/13, Zápis o průběhu 35. plenární schůze ředitelství BČL z 5. 9. 1938, s. 1, kart. 92.

menty: „saldokonta, knihy depotní, knihy vkladů s indexy, sborníky, roční bilance, korespondence příkazní a osvědčující, jiné důležité listiny (smlouvy k úvěrům, prohlášení k nim)“.⁴² Při výběru však nebyl brán zřetel na historické hledisko.

Mimo rámec běžného oběhu dokumentů téměř v každé bankovní instituci stál ředitelský sekretariát, tedy organizační útvar, který zajišťoval veškeré služby pro ředitelství banky a statutární orgány. Podobně jako ředitelský sekretariát pak svoji agendu odděleně často vedly i některá zvláštní oddělení, jako např. právní, osobní, průmyslové nebo regionálně významné cukerní. Sekretariát přejímal od podatelny uzavřenou korespondenci, kterou si sám obhospodařoval až po vyřízení. Výpravna nakonec přebírala až uzavřenou poštu k expedici. V sekretariátu byla korespondence otevřena, zaevidována a předkládána dle rozhodnutí vedoucího kanceláře ředitelství příslušným vedoucím managerům banky k rozhodnutí. Po vyřízení byly tyto dokumenty, které byly nejčastěji důvěrné povahy, ukládány do zvláštní spisovny ředitelského sekretariátu popř. sekretariátů.⁴³ V jejím rámci pak na rozdíl od centrální spisovny převládalo věcné řazení dokumentů a teprve až následně jmenné a chronologické. Někdy se objevilo i předdefinované číselné řazení.⁴⁴

Zatímco otázce řádného vedení spisové péče věnovala odborná bankovní literatura i samotné banky velkou pozornost, naopak oblast archivnictví byla zcela opomíjena nebo lépe řečeno nepochopena. Již jen samotný termín archiv používaný soudobými bankovními praktiky byl krajně problematický, neboť každý si jej vykládal dle svých vlastních představ. Tyto představy neakceptovaly archiv ani jako soubor písemností vzniklý výběrem ani jako vědecké pracoviště, které se věnuje jejich badatelskému zpřístupnění a využití. Zatímco jedna část názorů se dívala na archiv jen jako na starší registraturu,⁴⁵ tak druhá nazývala bankovním archivem studijní oddělení.⁴⁶ Tento tzv. bankovní archiv, který se věnoval sbírání národohospodářských zpráv a jejich analýze, v sobě nicméně často spájel i funkci bankovní knihovny, registratury důvěrných informací a vnitřní informač-

42 AČNB, ČPB/633/2, složka Sběr starého papíru. Záznam pro centrálu, s. d. (pravděpodobně 1943), kart. 633.

43 Srov. Špička, F.: *Organisace bank*, s. 44 a 160.

44 Srov. Merunka, K. – Urban, V.: *Podnikové archivy*, s. 69.

45 Srov. Špička, F.: *Organisace bank*, s. 160 a Pátek, J.: *Základy bankovní*, s. 269.

46 Srov. Růžička, O.: *Organisace bank*, s. 109 a Novák, Karel: *Archiv bankovní*, in: Fuksa Josef, *Slovník obchodně-technický účetní a daňový*, Díl I. (A – Ažiotáž), Praha 1929, s. 743–754. Výraz bankovní archiv byl českými bankami převzat od rakouských bankovních ústavů, zatímco říšskoněmecké ústavy používaly označení studijní oddělení, srov. Novák, Karel: *Studijní oddělení v bankách*, in: *Encyklopedie výkonnosti*, díl. III., *Obchod*, Praha 1933, s. 469.

ní služby.⁴⁷ Tato druhá skupina názorů se pak s pojmem archivu jako registratury vyrovnávala svérázným tvrzením že „*jsouce pouhými odděleními manipulačními, nemají s vědeckou prací hospodářských archivů ničeho společného.*“⁴⁸ Vedle těchto výkladů se dále užívalo výrazu archiv běžně i ve spojení bilanční archiv, výstřižkový archiv, archiv plánů apod., kdy se jednalo o běžné registratury jednotlivých oddělení.⁴⁹ O popularitě slova archiv v této době svědčí i to, že jím byl označen jeden z nejvýznamnějších bankovních časopisů meziválečného období „*Archiv peněžní praxe*“. Ten si do svého názvu vložil slovo archiv z toho důvodu, že dle jeho zřizovatelů měl časopis aspirovat o to, aby byl „*trvalou praktickou sbírkou všech potřebných vědomostí*“.⁵⁰

I přesto se však individuálně objevovaly mezi významnými československými bankovními teoretiky a praktiky názory, že má smysl uchovávat staré registratury z důvodů historických. Jednou z těchto osobností byl JUDr. Jaroslav Preiss, vrchní ředitel Živnostenské banky a daleko nejvýznamnější představitel československého bankovníctví meziválečného období. Právě z jeho společné iniciativy s profesorem světových dějin na pražské Filosofické fakultě Univerzity Karlovy Josefem Šustou byl uveden v život první archiv v Československu, který se zaměřoval na uchovávání registratur podnikatelských subjektů.⁵¹ Tento Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce vznikl v roce 1931 však paradoxně nevyužily samotné bankovní instituce k ukládání svých starých spisoven. Dokonce ani Preissova mateřská instituce, přestože byla přispívajícím členem archivu (společně se Zemskou bankou jako jediná z československých bankovních institucí) a samotný Jaroslav Preiss ve 30. letech 20. století po dlouhou dobu byl jeho předsedou presidia,⁵² mu nesevěřila žádný z dokumentů uložených ve svých spisovnách.⁵³

47 Srov. Stehlík, Josef: Registratura, In: Encyklopedie výkonnosti, díl III., Obchod. Praha 1933, s. 294 a Růžička, O.: Organisační bank, s. 294.

48 Srov. Růžička, O.: Organisační bank, s. 110.

49 Srov. Novák, K.: Studijní oddělení, s. 470.

50 Lazar L.: Náš program, In: Archiv peněžní praxe. Časopis pro organizaci, techniku a politiku peněz, obchodu a pro právní otázky peněžní, roč. I., 1932, červen, č. 1, s. 2.

51 AČNB, ŽB, S VII/i – 1 – I/961. Korespondence Jaroslava Preisse s příbuznými, politickými, hospodářskými a kulturními osobnostmi, Josef Šusta, Dopisy Jaroslava Preisse na Josefa Šustu z 1. 8. 1927, 1. 10. 1928 a 13. 12. 1928, kart. 41.

52 AČNB, ŽB – S VII/i – 1 – V, Korespondence Jaroslava Preisse se společenskými, kulturními a vědeckými institucemi, Archiv pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce, Dopis Archivu na Jaroslava Preisse z 6.3.1936 a Zápisy schůze presidia Archivu z 30. 3. 1933 a 8. 2. 1939, kart. 77

53 Více k ustavení Archivu pro dějiny průmyslu, obchodu a technické práce srov. Černý, Karel: Vývoj péče o prameny k dějinám techniky a průmyslu v Národním technickém muzeu, In: Národní technické muzeum 1908–1951–1971, Sborník k 20. výročí postátnění, Praha, 1971, s. 117–132.

III.

Nejvýznamnější obchodní akciovou bankou meziválečné ČSR byla Živnostenská banka. Toto postavení si uchovala i po druhé světové válce a nakonec se stala v roce 1948 ohniskem koncentračního procesu československého obchodního akciového bankovníctví. Proto i její spisová a archivní služba nakonec převzala dokumenty ostatních akciových obchodních bank a následně se na jejím základě budovala i organizace spisové a archivní služby Státní banky československé.

I když v Živnostenské bance neexistovaly spisové řády a plány, přesto si vedení banky uvědomovalo význam řádného vedení spisové služby a význam některých dokumentů pro její existenci. Proto i její stanovy obsahovaly ustanovení o vedení protokolů valné hromady a správní rady a jejich podepisování již dlouho před vydáním bankovních zákonů v roce 1924.⁵⁴ Novinkou podle těchto zákonů však bylo povinné zavedení protokolů o jednáních výkonného výboru, které se objevily v jednacím řádu banky z 20. února 1926.⁵⁵ Význam spisové služby nepodceňovalo ani revisní oddělení, které se často věnovalo jejímu řádnému vedení s ohledem na možnost omezení neoprávněného zaučtování účetních položek a tak defraudace.⁵⁶

Organizačně byla spisová služba v Živnostenské bance podobně jako i v jiných bankovních ústavech tohoto období rozdělena na tři části – běžnou bankovní, ředitelského sekretariátu a kontrolní. Podle jednacího řádu z roku 1926 náležela agenda spisové služby běžného bankovního provozu do odboru korespondence (dopisovny), který se dále vnitřně členil na čtyři

54 AČNB, ŽB/5147/1, Právní oddělení, svazek č. 1. stanovy 1899–1918, Stanovy Živnostenské banky schválené 19. 1. 1900, vydané 1899, s. 9 a 11, kart. 5147 a Tamtéž, svazek č. 2 stanovy 1920–1942, Stanovy Živnostenské banky schválené 23. 12. 1925, vydané 1825, s. 12 a 13, kart. 5147.

55 AČNB, fond Státní banka československá (dále jen SBČS), Sbíрка výročních zpráv a stanov, Živnostenská banka, Jednací řád Živnostenské banky z 20. 2. 1926, s. 9–10.

56 AČNB, ŽB/781/3, Kniha oběžníků Živnostenské banky za období 2. 5.–30. 6. 1923, Oběžník Ústřední revise č. 280/23 z 30. 6. 1923, kart. 781.

O tom, že nejen vedení banky, ale i její běžní úředníci si uvědomovali význam spisové služby pro řádné vedení bankovních agend svědčí i např. rozsáhlý příspěvek úředníka JUDr. Vojtěcha Guby ve Věstníku Klubu úředníků Živnostenské banky. V něm na základě své studijní cesty podrobně rozebral podobu spisové služby ve významných říšskoněmeckých komerčních bankách (Allgemeine Deutsche Credit-Anstalt v Lipsku, Deutsche Bank a Dresdner Bank). Srv. V. Gubo: Racionelní směry v říšskoněmeckém bankovníctví (pokračování), In: Věstník Klubu úředníků Živnostenské banky z 14.5.1929, roč. XIV., č. 5–6, s. 12–14 a V. Gubo: Racionelní směry v říšskoněmeckém bankovníctví (dokončení), In: Věstník Klubu úředníků Živnostenské banky z 16.9.1929, roč. XIV., č. 9–10, s. 2–9.

úseky, kterými byly „vyřizování nostra korespondence“, „vyřizování lora korespondence“, „oddělení akreditivní“ a „příjem a výpravna korespondence“. Zároveň spisová služba ředitelství, jemuž přínáleželo šest oddělení (ústřední záležitosti, záležitosti filiálek, průmyslová agenda, osobní záležitosti personálu a pojištění pensijní, administrace budov a inventáře, a archiv) byla zvlášť vedena v sekretariátu. Odděleně měla být dle jednacího řádu vedena i agenda úvěrového oddělení.⁵⁷ Jeho písemnosti, s výjimkou kaučních záležitostí, však byly ukládány v rámci zvláštní skupiny archivu (registratury) sekretariátu. Stejně tak správu těchto písemností vykonávali úředníci sekretariátu.⁵⁸

Jednací řád však zachycoval organizaci banky jen rámcově. V roce 1926 se totiž ve skutečnosti v odboru korespondence nalézala oddělení: česká dopisovna, cizojazyčná dopisovna, akreditivy, americké remitence, výpravna, a příjem a rozdělování korespondence.⁵⁹ Oddělení „příjem a rozdělování korespondence“, ve své podstatě jen podatelna, následně postupovala korespondenci hlavní likvidatuře. Ta byla zřízena v Živnostenské bance v roce 1919 jako pomocné oddělení pro dopisovny a měla v roce 1926 tři pododdělení „rozdělovna pošty“, „poštovní spořitelna – příjem“ a „odúčtovací a žirové oddělení“.⁶⁰ V rámci rozdělovny pošty se nacházela dvě oddělení, „protokol“ pro příjem běžné pošty a „došlo“ pro evidenci doporučené korespondence a cenných zásilek.

V roce 1943, kdy banka převzala Českou průmyslovou banku byla ústřední spisová služba organizována do deseti organizačních útvarů: adrema (vedení ústředního adresáře a tisk hromadných dopisů), arbitrážní dopisovna (dopisovna pro oblast arbitrážních záležitostí), archiv (úschova písemností starších jednoho roku), dopisovny (útvary vyřizující běžnou korespondenci), došlo – vyšlo (provádělo příjem doporučených a cenných zásilek a jejich expedici), kódovací oddělení (přijímalo a vypravovalo depeše a také je kodovalo), likvidatura (vyřizovala všechny korunové a markové příkazy klientů), protokol (prováděl příjem a rozdělování veškeré pošty, kromě doporučených a cenných zásilek), registratura (ukládala

57 AČNB, SBČS, Sbirka výročních zpráv a stanov, Živnostenská banka, Jednací řád Živnostenské banky z 20. 2. 1926, s. 18.

58 AČNB, ŽB/3612/5, Úvěrové oddělení, Zpráva pro ředitelství „Nástin organisace úvěrového referátu“ z 3. 1. 1933, kart. 3612.

59 AČNB, ŽB/95/7, Ředitelský sekretariát, sl. Organizace banky, Instrukce z 16. 6. 1926 „Organisace korespondenčně vyřizovaného obchodu v centrále“, kart. 95.

60 AČNB, ŽB/114/1; Centrála různé, R12, složka Zprávy pro ředitelství, Zpráva pro ředitelství z 29. 3. 1926 – Návrh na splynutí hlavní likvidatury s dopisovnamí, kart. 114.

odložené doklady z běžného roku) a výpravna (obstarávala expedici běžných písemností).⁶¹

Změna v organizačním začlenění oblasti spisové služby nastala po II. světové válce. Tehdy bylo v rámci nového generálního sekretariátu (původně ředitelského sekretariátu) vytvořeno zvláštní oddělení dopisovna a konstituovala se řada samostatných registratur jednotlivých organizačních útvarů (např. úvěrové oddělení, oddělení filiálek, eskontní oddělení). Vytvoření samostatných spisoven však rozdělilo dokumentace jednotlivých klientů (např. úvěrové písemnosti byly v registratuře úvěrového oddělení, avšak krycí akcepty k jím povoleným úvěrům se nacházely v registratuře eskontního oddělení a naopak listiny potvrzující hypotekární zajištění úvěru ve spisovně právního oddělení).⁶² V této době byl organizační útvar dopisovna opět rozčleněn do čtyř oddělení: dopisovna, adrema, výpravna a registratura.⁶³

K výrazným změnám v organizaci spisové služby následně došlo v důsledku koncentračního procesu československých bank v roce 1948. V Živnostenské bance byla sice spisová služba i nadále rozdělena na běžnou a sekretariátní, ale došlo k jistému propojení v organizační rovině. V rámci generálního sekretariátu bylo vytvořeno specializované oddělení, které se věnovalo kancelářské administrativě – dopisovna a archiv. Toto oddělení se věnovalo výlučně vyřizování agendy generálního sekretariátu, přípravě zpráv pro ředitelství a představenstvo, pečovalo o řádný oběh písemností v něm a přirozeně ukládalo jeho dokumenty. Zároveň se však konstitoval samostatný útvar v podřízenosti generálního sekretariátu tzv. kancelářská administrativa. Ten se vnitřně členil na „podací protokol a došlo“, „výpravnu“ a „registraturu“. V registratuře byla nově soustředěna veškerá spisová péče o běžné písemnosti, kromě agendy úvěrové (úvěrová dopisovna) a podpisových vzorů (hlavní likvidatura).⁶⁴

Organizace práce v jednotlivých složkách spisové služby byla upravena vnitřními předpisy banky, které respektovaly oddělení běžných a sekretariátních dokumentů. K významné reorganizaci oběhu písemností došlo již v roce 1919, což byl důsledek enormního nárůstu bankovní

61 AČNB, ŽB/652/4; Personální a organizační změny po splnutí s Českou průmyslovou bankou, Přehled odborných oddělení a jejich vedoucích úředníků v roce 1943, kart. 652.

62 AČNB, ŽB/398/1, Centrála organizace, Zpráva pro ředitelství z 23. 3. 1948 – úschova úvěrových záležitostí, kart. 398.

63 Tamtéž, Organizační schéma ŽB 1945, kart. 398.

64 AČNB, ŽB/224/1, Ředitelský sekretariát, sl. Organizace banky, Rozklad o organizaci Živnostenské banky, n.p., s. d. (asi 1948–1949), s. 42, kart. 224.

agendy dříve nejvýznamnějšího provincionálního a nyní metropolitního ústavu. Tehdy bylo ustanoveno zapisovat korespondenci docházející do banky ve zvláštním oddělení „protokol“ hlavní likvidatury. To ji také následně označilo a roztřídilo dle organizačních útvarů. Po převzetí korespondence na základě předávacích archů jednotlivými útvary, byla korespondence podle typu agendy předána k vyřízení jednotlivým úředníkům. Každý z nich si následně svou korespondenci zvlášť zapsal do svého vlastního protokolu.⁶⁵ Na základě jednacního řádu banky byly stanoveny některé povinnosti při příjmu dokumentů, které se týkaly zejména přebírání a otevírání doručené korespondence komisionálním způsobem.⁶⁶ V roce 1946 přistoupila banka ke zjednodušení manipulace s došlou poštou, když bylo nově zavedeno propisování protokolu došlé korespondence prostřednictvím předávacích archů namísto dosavadního dvojího zapisování dopisů do protokolu a do předávacích archů.⁶⁷ K významné změně při rozdělování korespondence došlo v roce 1948 v důsledku soustředění veškeré úvěrové činnosti u Živnostenské banky jako jediné provozní banky pro České země. Namísto samotného oddělení „protokol“ bylo třídění svěřeno střídavě úředníkům jednotlivých oddělení ze sektoru pro tuzemsko a ze sektoru pro zahraničí za dohledu pracovníka kontrolního a organizačního oddělení.⁶⁸

V Živnostenské bance se neužívalo systému jednacích čísel. Mísoto nich se zde vyvinul systém orientačních značek, který sloužil k jednoduššímu dohledávání korespondence, ke zvýraznění činnosti bankovních útvarů na procesu zlistinění a k zachycení kancelářských poznámek. Tyto orientační značky, které byly vyjádřeny zkratkami, obsahovaly: a) oddělení dopisovny, b) značku korespondenta, c) oddělení nebo osobu dávající podnět k napsání dopisu, d) pokyn k poznamenání do různých evidencí, e) poznámku pro kontisty o zaúčtování dopisu (např. CL/VA/řP-rev.Hz/EVID-ADR/N). Hlavním problémem orientačních značek se však stalo jejich nejednotné užívání a vypisování i celých hesel. Neutěšená situace vedla v průběhu 20. let k několika pokusům o její řešení. Většina návrhů (např.

65 AČNB, ŽB/215/1, Ředitelský sekretariát, Zápis o schůzi přednostů oddělení z 16. 4. 1919, kart. 215.

66 AČNB, SBČS, Sbirka výročních zpráv a stanov, Živnostenská banka, Jednací řád Živnostenské banky z 20. 2. 1926, s. 21.

67 AČNB, ŽB/398/1, Centrála organizace, Zpráva pro ředitelství z 31. 10. 1946 – o zjednodušení manipulace v oddělení „Došlo“, kart. 398.

68 Tamtéž, Zpráva pro ředitelství z 2. 8. 1948 – „Návrh týkající se provozu oddělení „Protokol“, „Došlo“ a výpravny“, kart. 398.

číslování čísla telefonních linek osob podílejících se na zpracování pošty, pouze číselné označování útvarů a dispozic) se však neosvědčila v běžném provozu a nakonec se ústav vrátil k označování pošty částečně unifikovanými hesly, které byly doplněny o číselná označení útvarů.⁶⁹ Za zmínku také stojí, že otázka označování písemností značkami se netýkala některých významných oddělení, jako bylo např. ředitelství, ředitelské sekretariáty, personální a právní, které disponovaly zvláštními hlavičkovými dopisními papíry.⁷⁰ Je také na místě poznamenat, že presenční razítka, která otiskovala podatelna obsahující číslo a den dojití, sloužila především pro směrovací a statistické účely.⁷¹

Služební instrukce pro činnost výpravny vycházely z ustanovení jednacího řádu, který se soustředil na zamezení neoprávněné manipulace s vycházející poštou.⁷² Výpravna expedovala veškerou bankovní korespondenci s výjimkou pošty právního a hypotečního oddělení, které si ji vypravovalo samo. Výpravně Živnostenské banky kromě samotného vypravení zásilek příslušelo i tradiční kopírování korespondence a ověřování opatření dopisů razítkem signalizujícím zaúčtování účetních položek. U rozesílaných kontokorentních dopisů výpravna kontrolovala, zda listy prošly kontrolním oddělením. Výpravna využívala při doručování korespondence nejen poštovních služeb, ale i svých poslíčků, kteří klientelu v sídle ústavu obcházeli.⁷³

Vyřízené účtovací dopisy byly následně předávány kontokorentnímu oddělení, které je po provedení kontrolního účtování označovalo svým razítkem. Následně byly tyto dopisy opět vráceny kontrolnímu oddělení. To otiskem svého razítka stvrzovalo formální i účetní správnost dopisu. Odtud byla kopie dopisu včetně podnětu komitenta předávána do registratury.⁷⁴ Ukládání v registratuře se řídilo vždy organizačním členěním. Proto mohl mít jeden komitent i více spisů, když korespondoval mimo např.

69 AČNB, ŽB/95/7, Ředitelský sekretariát, sl. Organizace banky, Zpráva pro ředitelství z 22. 1. 1924 – o změně orientačních značek na bankovní korespondenci, kart. 95; Tamtéž, Zpráva pro ředitelství z 22. 2. 1926 – o orientačních značkách v naší korespondenci, kart. 95.

70 AČNB, ŽB/224/1, Ředitelský sekretariát, sl. Organizace banky, Zpráva pro ředitelství z 22. 1. 1924 – o změně orientačních značek na bankovní korespondenci, kart. 224; Tamtéž, Zpráva pro ředitelství z 22. 2. 1926 – o orientačních značkách v naší korespondenci, kart. 224.

71 Srv. Merunka Karel – Urban Václav, Podnikové archivy Státní banky československé, s. 82.

72 AČNB, SBCS, Sbíрка výročních zpráv a stanov, Živnostenská banka, Jednací řád Živnostenské banky z 20. 2. 1926, s. 21.

73 AČNB, ŽB/3612/9, Instrukce pro úředníky a zřizence výpravny z 20. 12. 1942, kart. 3612.

74 AČNB, ŽB/781/3, Kniha oběžníků Živnostenské banky za období 2. 5.–30. 6. 1923, Oběžník Ústřední revise č. 280/23 z 30. 6. 1923, s. 2, kart. 781.

likvidatury i s jiným organizačním útvarem.⁷⁵ Kromě ústřední registratury a registratury ředitelského sekretariátu působily v bance i samostatné registratury některých významných oddělení, jako bylo právní a hypoteční, osobní nebo sekretariátu filiálek.⁷⁶ Písemnosti starší jednoho roku byly přesouvány do tzv. archivu (staré registratury).

Vyřazování dokumentů ze spisoven se v Živnostenské bance až do 40. let 20. století prakticky neprovádělo. Jedinou výjimkou byly filiálky, které v některých případech zničily část svého „archivu“. Schválení likvidace registratury spadalo do kompetence centrály, která také stanovovala skupiny písemností určených ke zničení. Až do roku 1943, kdy byly provedeny hromadné skartace písemností z let 1869–1920 (a v některých případech až do roku 1932), mohly být ničeny jen „nepotřebné poznámky, různé výkazy a nedůležité evidenční knížky“. Naopak veškeré pokladní a účetní doklady, došlé dopisy, kopie dopisů, ale i primanoty a hlavní knihy měly být uchovávány trvale.⁷⁷ Hromadných skartací válečného období byly uchráněny jen archivy sekretariátu, právního oddělení, osobního oddělení a částečně úvěrového oddělení.⁷⁸ Naopak ale došlo k likvidaci dokumentů např. důležitého průmyslového oddělení, které od roku 1908 provádělo zakladatelskou činnost banky a nepochybně by bylo primárním pramenem pro nostrifikaci a nacionalizaci hospodářství v Československu po roce 1918.⁷⁹ V době poválečné se uplatnily nové skartační zásady, které již členily dokumenty dle skartačních lhůt. Podle nich se trvale uchovávaly hlavní knihy, saldokonta osobních účtů, vkladních knížek, indexy k nim, čisté bilance, kontokorentní a depositní stvrzenky. Naopak po deseti letech měly být skartovány pomocné knihy věcných účtů centrály a filiálek, cenných papírů a deviz, korespondencí, pokladní doklady, primanoty, bilance vkladních knížek, zrušené vkladní knížky. Pětiletá lhůta pak byla stanovena na měsíční bilanční výtahy (tzv. hrubé bilance) a období kratší pro pomocné záznamy, evidenční knihy a pomůcky.⁸⁰ K významným skartacím písemných

75 AČNB, ŽB/784/3, Kniha oběžníků Živnostenské banky za období 2. 5.–30. 6. 1924, Oběžník Ředitelství č. 229/24 z 12. 5. 1924, kart. 784.

76 Srov. Merunka, K. – Urban, V.: Podnikové archivy, s. 83.

77 AČNB, ŽB/791/4, Kniha oběžníků Živnostenské banky za období 2. 10.–30. 12. 1926, Oběžník Kontroly filiálek č. 392/26 z 8. 10. 1926, kart. 791. Drobné úpravy v okruhu uchovávaných písemností byly provedeny v roce 1941 (AČNB, ŽB/3826/1, Různé, složka archivní záležitosti, Oběžník kontrolního oddělení č. 345/41 z 2. 9. 1941, kart. 3826).

78 Srov. Merunka, K. – Urban, V.: Podnikové archivy, s. 83.

79 Urban, V.: Archivní technika, s. 4.

80 AČNB, fond Plzeňská banka (dále PL), 310/2, Dopis filiálky Živnostenské banky v Plzni na Plzeňskou banku z 16. 4. 1948, kart. 310

dokumentů v Živnostenské bance došlo v roce 1949 po definitivní koncentraci českých obchodních bank. V této době se však skartace netýkaly jen vlastních písemností ústavu, ale i dokumentace bank s ní sloučených.⁸¹

Nejpodrobnější předpisy pro chod spisové služby byly v ředitelském sekretariátu, který byl výkonným oddělením vrchního ředitelství, filiálkového referátu a úvěrového referátu centrály. Činnost spisové služby v sekretariátu začínala převzetím uzavřené doručené korespondence adresované na vrcholový management banky na hlavní likvidatuře. Následně byla tato doručená pošta otevřena, zaevidována do protokolu došlých zásilek a označena. Otevírat a číst došlou poštu byli oprávněni jen vedoucí představitelé sekretariátu. Výjimku ze čtení pošty představovala korespondence určená do rukou správní rady, kterou byl oprávněn otevřít jen sám vrchní ředitel, a dopisy pro osobní oddělení. Přečtená pošta byla následně předána jednotlivým členům ředitelství k vyřízení. V rámci sekretariátu se přímo vyřizovaly záležitosti týkající se úvěrových žádostí v československých korunách, reklamace, stanovení nových úvěrových podmínek a dotazů na zahraniční spojení. Sekretariát také dohlížel na evidenci syndikátních dohod. Vyřízená korespondence byla expedována přímo zaměstnancem sekretariátu, který ji také zapisoval do expeditního protokolu. Veškerá korespondence sem došla a otisky odpovědí musely být vždy vráceny sekretariátu, který je ukládal ve svém archivu. V případě účetní nutnosti byla kopie dopisu ještě předkládána účtárně k zaúčtování. Stejně tak byla kopie dopisu předkládána i kontrolnímu oddělení v případě, že se jednalo o povolení úvěru.⁸²

Ukládání do registratury (archivu) probíhalo denně a úředník (archivář) byl povinen zkontrolovat, zda dokument obsahoval značku vyřízení a popř. šifry účtárny nebo kontrolního oddělení. Sekretariátní archiv měl dvě samostatná oddělení. První z nich se věnovalo ústředním správním záležitostem a druhé spravovalo korespondenci věnovanou filiálkám.⁸³ Písemný materiál ukládaný v ústřední části se dělil do tří věcných skupin. První z nich byly běžné úvěry a korespondence zahrnující nejen dokumentaci úvěrovou, ale i kauční a průmyslově-zakladatelskou. Druhá skupina evidovala dokumenty k bankovnímu konsorciu pro úvěrové operace státní,

81 AČNB, ŽB/3826/1, Různé, složka archivní záležitosti, Záznam pro ředitelství z 13. 4. 1949, kart. 3826.

82 AČNB, ŽB/215/1, Ředitelský sekretariát, Rozklad „Ředitelský sekretariát“ z 10. 11. 1926, kart. 215.

83 Tamtéž, Instrukce pro sekretariát, s. d., kart. 215.

bavlnářského konsorcia, syndikátních dohod a nejdůležitějších podniků koncernu banky (např. Böhmische Escompte Bank und Creditanstalt, Jugoslávská banka v Záhřebu, Mautnerovy textilní závody aj.) a darů povolených bankou. Konečně ve třetí skupině byla soustředěna všeobecná korespondence. Každá složka uložená v archivu byla zaznamenána v indexu, který byl ve formě kartotéky. Jednotlivé kartotéční lístky firem obsahovaly i odvolávky na jiné spisy.⁸⁴

Živnostenská banka neměla sice klasický archiv dokumentů přesto si však její představitelé uvědomovali význam historie. Proto vznikla např. iniciativa, která usilovala o vytvoření tzv. památkového archivu banky⁸⁵ nebo si banka objednala pořízení fotokopíí písemností vztahujících se k založení ústavu z archivního fondu ministerstva vnitra uložených v Haus-, Hof- und Staatsarchivu ve Vídni.⁸⁶

IV.

Druhým pilířem, na jehož základech vznikla v roce 1950 Státní banka československá, byla Národní banka československá, která ve své činnosti navazovala na Bankovní úřad ministerstva financí (1919–1926). Zatímco Bankovní úřad ministerstva financí byl veřejnou institucí, avšak orgánem ministerstva financí, který byl pověřen funkcí československého cedulového ústavu,⁸⁷ tak Národní banka československá (do roku 1948) byla akciovou společností, která měla povahu veřejného ústavu, pověřená správou československé měny a oprávněná provozovat taxativně stanovené úvěrní obchody.⁸⁸ Po roce 1948 pak byla státním veřejným ústavem.⁸⁹

84 Tamtéž, Rozklad „Ředitelský sekretariát“ z 10. 11. 1926, kart. 215 a srv. AČNB, Osobní spisy (dále jen OS); Václav Urban, Dotazník k 1. 6. 1946, s. 2.

85 H: Výzvání, In: Věstník Klubu úředníků Živnostenské banky z 25. 10. 1924, č. 20–21, s. 1.

86 AČNB; ŽB/1782/36, Protokol výkonného výboru z 29. 12. 1939, s. 117, kart. 1782.

87 Nařízení vlády č. 119/1919 Sb. z. a n., o úpravě poměru k Rakousko-uherské bance, § 4 a nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., o organizaci Bankovního úřadu ministerstva financí, o statutu Bankovního výboru při ministerstvu financí, o obchodech Bankovního úřadu ministerstva financí, dále o převzetí a vyúčtování lombardu a pokladničních poukázek, vyúčtování zálohových účtů Rakousko-uherské banky o převzetí zaměstnanců této banky, § 2.

88 Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., o akciové bance cedulové, ve znění zákona č. 102/1925 Sb. z. a n., § 1–9. a srov. Dvořák, Ladislav, František: Právní forma, správa a obchodní vedení Národní banky Československé, In: Deset let Národní banky Československé, Praha 1937, s. 61.

89 Zákon č. 38/1948 Sb. z. a n., o Národní bance Československé, § 5.

Význam spisové služby pro centrální bankovní instituci byl pochopitelný i proto, že na základě zákonů (a je doplňujících stanov) byly její písemnosti právně závazné⁹⁰ popř. měly průkazní způsobilost veřejných listin.⁹¹ Je tedy přirozené, že statutární orgány cedulového ústavu byly podle příslušných zákonů povinny vést o svých jednáních protokoly. Význam spisové služby nebyl v Národní bance Československé podceňován, neboť úředníci cedulové banky studovali její organizaci a fungování v jiných centrálních nebo obchodních bankách a peněžních ústavech (např. Belgická centrální banka, Rakouská národní banka, Německá říšská banka, Živnostenská banka, Böhmische Union Bank, Anglo-československá a Pražská úvěrní banka nebo Böhmische Sparcasse).⁹²

Organizační začlenění spisové a archivní služby centrální bankovní instituce je možné vzhledem k nedostatku patřičných archivních dokumentů sledovat teprve až od roku 1937. Pro období předchozí mohou sloužit pouze jako vodítko přehledy organizačních útvarů s přidělenými telefonními aparáty. Tak se v roce 1920 nalézalo v rámci obchodní správy (tzn. ředitelství ústavu) centrály oddělení protokol, které se pravděpodobně věnovalo evidenci pošty a dále v rámci hlavního ústavu (tzn. filiálky v Praze) působilo oddělení expedit.⁹³ Naopak v roce 1924 existovala v rámci centrály oddělení „korespondence obchodní správy“, „výpravna obchodní správy“, a „výpravna“.⁹⁴

Až do 1. ledna 1929 však byla v cedulovém ústavu decentralizovaná spisová služba, když neexistoval ani jednotný systém přijímání a odbavování pošty ústředí a neexistoval ani archiv. Teprve v této době se vytvořily „výpravna podatelna“ pro příjem a odesílání korespondence, a „expedit hlavního ústavu“, který naopak odbavoval korespondenci hlavního ústavu společně s korespondencí devizového odboru ústředí. Vedle nich byla vybudována spisovna. V roce 1935 byly všechny tři útvary sloučeny

90 Nařízení vlády č. 246/1919 Sb. z. a n., § 9.

91 Zákon č. 347/1920 Sb. z. a n., § 64 a zákon č. 38/1948 Sb. z. a n., § 6.

92 AČNB, fond Národní banka Československá (dále NBČ); 373/1; Organizace Národní banky Československé, složka Reorganisece ústředí, Zpráva pro ředitelství „Listovní pošta pro ústředí“ z 29. 12. 1939 č. 30.717, kart. 373; Tamtéž, NBČ/1517/1; Zprávy o činnosti ústřední spisovny, Zprávy z návštěv – Česká spořitelna 23. 8. 1928 a Böhmische Union-Bank z 20. 8. 1929 a Zpráva spisovny obchodní správy o činnosti v době od 10. 9. do 19. 10. 1929 z 19. 10. 1929, kart. 1517 a AČNB, OS; Jiří Gut, Zpráva o návštěvě Rakouské národní banky ve dnech 9. a 10. dubna 1936, s. 35–36.

93 AČNB, NBČ; Sbirka oběžníků, Oběžníky všeobecné, Oběžník č. I/161 z 22. 10. 1920, neevidováno.

94 Tamtéž, Oběžníky všeobecné, Oběžník č. I/414 z 16. 8. 1924, neevidováno.

v jedno oddělení – ústřední spisovna.⁹⁵ Konkrétní postavení ústřední spisovny v rámci organizace však není možné až do roku 1937 rekonstruovat. Až do reorganizace (1. dubna 1937), která ukončila platnost dosavadního organizačního členění ústavu, působilo v rámci ústřední služby (centrály) Národní banky Československé a jejího administrativního odboru spojené Všeobecně správní oddělení; ústřední spisovna.⁹⁶ Po reorganizaci banky byla spisová služba přidělena úseku administrativy. Zde v Sekretariátu byla přidělena ústřední spisovna Osobnímu oddělení.⁹⁷ Ústřední spisovna se vnitřně členila na pět pododdělení – podatelna, výpravna, registratura, archiv a repositura.⁹⁸ V rámci samotného osobního oddělení byly vedeny protokoly statutárních orgánů banky.⁹⁹ V době Protektorátu Čechy a Morava se pokoušeli němečtí úředníci ústavu radikálně změnit organizační strukturu centrální banky.¹⁰⁰ Výsledkem těchto snah však byly pouze dílčí úpravy správy banky.¹⁰¹

Nejvýraznější změnou byla nová prozatímní organizace, která vstoupila v platnost 16. prosince 1946. Na jejím základě byl vytvořen III. odbor správní, v němž jakožto čtvrté oddělení působila ústřední spisovna. Stejně jako dosud se pod tímto názvem skrývala celá oblast spisové služby od podatelny, přes výpravnu až po registraturu doplněná i o oblast tzv. valorového pojištění a klíčování telegramů. Zároveň oblast vedení protokolů a organizace oběhu korespondence určené pro ředitelství banky byla svěřena tzv. presidiu, které plnilo funkce sekretariátu předsedy dočasné správy a vrchního ředitele.¹⁰² Již od roku 1945 byla vedena odděleně i spiso-

95 AČNB, OS, Jiří Gut, Zpráva o návštěvě Rakouské národní banky ve dnech 9. a 10. dubna 1936, s. 25–27.

96 Svoboda, Prokop: Správa cedulové banky po stránce osobní, In: Deset let Národní banky Československé, Praha 1937, s. 97. Organizace cedulové banky je dochována pouze v české verzi publikace zatímco ve všech cizojazyčných mutacích (francouzské, německé a anglické) již byla uvedena organizace banky ve stavu k 1. dubnu 1937.

97 AČNB, NBČ/373/1; Organizace Národní banky Československé, složka Reorganizace ústředí, Otisk ze sbírky služebních předpisů č. 39 z 1. 4. 1937, s. 3, kart. 373.

98 AČNB, NBČ/207/5; Budovy, plány, dislokace, složka Projekt místností pro ústřední spisovnu, Odpověď na Ústřední spisovny na dotaz Technického oddělení č. 10541/spis G z 29. 5. 1941, kart. 207.

99 AČNB, NBČ/373/1, Organizace Národní banky Československé, složka Organizace Národní banky 1940–1948, Spisový záznam ze dne 21. září 1942, s. 3.

100 Tamtéž, složka Organizace Národní banky 1940–1948, Spisový záznam ze dne 21. září 1942 a výklad Ericha Sturma pro guvernéra Františka Ladislava Dvořáka Reorganisation des Zentraldienstes z 23. 7. 1942, kart. 373.

101 Tamtéž, složka Různé, Organizační diagram s. d. (asi 1943), kart. 373.

102 Tamtéž, složka Organizace Národní banky 1940–1948, Otisk ze sbírky služebních předpisů č. 93 z 16. 12. 1946, s. 3 a 6, kart. 373.

vá služba devizového odboru. Důvodem decentralizace byl enormní nárůst agendy spojené se zahraniční správou měny. Devizový odbor ve své II. části (devizový obchod) vytvořil oddělení korespondence, v němž se nacházely tři útvary: „vlastní korespondence“, „příjem pošty, protokol, expedice pošty“ a „archivy“.¹⁰³ Samostatné postavení spisové služby úseku zabývajícího se devizovou agendou bylo potvrzeno i v prozatímní organizaci banky z 16. prosince 1946. Na jejím základě se v rámci II. odboru (zahraniční správa měny) nacházelo Devisové oddělení A, v němž spisovou službu odboru spravovalo oddělení Všeobecná korespondence.¹⁰⁴

Provádění spisové péče v centrálním bankovním ústavu Československé republiky zprvu navázalo na systém spisové péče zavedený v Rakousko-uherské bance. Důvodem bylo přebrání zvyklostí, které byly specifikovány ve služebních předpisech této banky (Dienstunterricht der Österreichisch-ungarischen Bank), které zůstaly v platnosti ještě určitý čas po zřízení Bankovního úřadu ministerstva financí.¹⁰⁵ V rámci Rakousko-uherské banky bylo zavedeno tzv. aktenmäßige Behandlung, které spočívalo ve sdružování dokumentů v jedné a téže věci. Tento způsob převzala Österreichische Nationalbank a stejným způsobem postupovaly také československé ústřední úřady.¹⁰⁶ Na rozdíl od nich Bankovní úřad tento systém však záhy opustil a přešel na tzv. obchodní vyřizování korespondence, což bylo nepochybně pod vlivem nových úředníků přicházejících ze soukromého peněžnictví.

Jak již bylo zmíněno, veškeré práce vztahující se k řízení oběhu a ukládání dokumentů byly včleněny do roku 1935 do ústřední spisovny, jejíž agenda byla rozčleněna do dvou oblastí – poštovně dopravní a registračně archivní. Mimo nich ještě obstarávala oblast telegrafní a agendu likvidace účtů za dálkopisy. Na příjmu písemností do cedulového ústavu stála podatelna, která přebírala veškeré listovní zásilky ať již obyčejné nebo doporučené.

103 Tamtéž, složka devizový odbor – zahraniční správa měny, Návrh na organizační rozdělení devizového odboru z 4. 7. 1945 a Důvěrný návrh na obsazení míst vedoucích úředníků v devizovém odboru z 18. 7. 1945, kart. 373.

104 Tamtéž, složka Organizace Národní banky 1940–1948, Otisk ze sbírky služebních předpisů č. 93 z 16. 12. 1946, s. 4, kart. 373.

105 AČNB, NBČ; Sbirka oběžníků, Oběžníky všeobecné, Oběžník č. I/240 z 18. 8. 1921, nevidováno.

K pojetí spisové služby v Rakousko-uherské bance srov. AČNB, fond Rakousko-uherská banka; 16/1, Dienstunterricht der Österreichisch-ungarischen Bank, 3. vydání, Vídeň 1907, s. 17–20.

106 AČNB, OS; Jiří Gut, Zpráva o návštěvě Rakouské národní banky, s. 6.

Zde byla pošta také oficiálně otevírána, nejprve za účasti člena obchodní správy banky a po roce 1939 jen za přítomnosti vedoucích úředníků ústřední spisovny.¹⁰⁷ Z korespondence byly odděleny dopisy pro statutární orgány banky a dopisy devizového oddělení, zatímco ostatní korespondence odcházela do pododdělení registratura. Zde byly ke korespondenci předtím zaregistrované na podatelně v ústředních protokolech vyhledány předchozí spisy (tzv. priora) a odeslány s originálem podnětu příslušným oddělením, ve kterých odborní referenti zpracovali návrhy odpovědí. Návrhy dopisů schválené vedením obchodní správy banky byly přepsány stenotypistkami jednotlivých oddělení (neexistovalo centralizované oddělení korespondence) a tyto čistopisy byly překontrolovány referentem na bezvadnost.¹⁰⁸ Originály vyřízených dopisů pak byly expedovány po náležitém vybavení výpravou. Po vyřízení byli úředníci povinni doplněné spisy vrátit registratuře.¹⁰⁹

Význam oddělení registratura v rámci Ústřední spisovny Národní banky Československé spočíval kromě ukládání také v provádění slučování spisů a dále jeho vnitřním řazením věcném a chronologickém „takže svazek takový, námi zpracovaný, tvoří úplný obraz minulého jednání.“¹¹⁰ Spisovna zároveň doplňovala i nevyplněná pole jednotlivých výkazů a nechávala vyřazovat pohybové účetní dokumenty. Ukládání spisů se v cedulovém ústavu řídilo zpočátku dle korespondentů.¹¹¹ Teprve až ve 40. letech došlo ke změně a přešlo se na věcné ukládání a jen v případech, kdy byly ukládány tzv. hromadné spisy, se zde přistupovalo k řazení dle domicilů a jmen. Pro správu registratury sloužily především rejstříky (osobní, věcné a dle korespondentů).¹¹² V roce 1946 pro zvýšení přehlednosti v registratuře byl vydán tzv. heslovník, který rozčlenil dokumenty obchodní správy do dvaceti

107 AČNB, NBČ/373/1; Organizace Národní banky Československé, složka Reorganizace ústředí, Zpráva pro ředitelství „Listovní pošta pro ústředí“ z 29. 12. 1939 č. 30.717, kart. 373 a AČNB, NBČ/1524/2; Zřízení oddělení obchodní správy, Komentovaný spisový a archivní řád s. d. (asi 1949), s. 4–5, kart. 1524.

108 AČNB, OS; Jiří Gut, Zpráva o návštěvě Rakouské národní banky ve dnech 9. a 10. dubna 1936, s. 28.

109 AČNB, NBČ/207/5; Budovy, plány, dislokace, složka Projekt místností pro ústřední spisovnu, Odpověď Ústřední spisovny na dotaz Technického oddělení č. 10541/spis G z 29. 5. 1941, kart. 207.

110 AČNB, NBČ/1517/1; Zprávy o činnosti ústřední spisovny, Zpráva spisovny obchodní správy o činnosti v době od 10. 9. do 19. 10. 1929 z 19. 10. 1929, kart. 1517.

111 AČNB, OS; Jiří Gut, Zpráva o návštěvě Rakouské národní banky ve dnech 9. a 10. dubna 1936, s. 26.

112 Tamtéž; Zprávy o činnosti ústřední spisovny, Přehled činnosti ústřední spisovny Národní banky Československé v Praze, s. 3, kart. 1517.

skupin dle desetinného třídění. Tento heslovník byl v podstatě předchůdcem spisového plánu banky.¹¹³

V registratuře však byly ukládány jen spisy nevyřízené a po jejich vyřízení bylo určováno podle obsahu, zda budou předány do archivu nebo tzv. repository. V archivu byly tak ukládány spisy, které „*svou podstatou a hodnotou historickou či jinak závažnou (na př. event. soudní dotaz, obnovení sporu apod.)*“ měly být uchovávané. Naopak repository se starala o spisy, které měly být po uplynutí skartační lhůty skartovány. V rámci archivu byly také ve zvláštních pokladnách deponovány „důležité, majetkově hodnotné a důvěrné spisy a listiny, jako např. smlouvy kupní a prodejní, clearingové, mezistátní ujednání, zápisy o schůzích bankovních rad a výborů.“¹¹⁴ V archivu byl také uplatňován historický princip, když byl při zpracovávání kladen důraz na uchování dokumentů s tématy osamostatnění československé měny a založení cedulového ústavu.¹¹⁵

Výběr dokumentů pro skartační řízení byl v cedulové bance prováděn podle skartačních směrnic, které vycházely ještě z předpisů Rakousko-uherské banky. Tento původní „skartační rejstřík“ byl v pozdějších letech pravidelně upravován podle služební potřeby. Písemnosti byly rozděleny dle skartační lhůty na ty, které nesměly být zničeny, a na ty s třicetiletou, desetiletou, pětiletou, tříletou nebo roční lhůtou. Na rozdíl od praxe běžné v obchodních bankách byl ke každému skartačnímu řízení vždy spisovnou připraven podrobný skartační návrh, který musel být schválen obchodní správou.¹¹⁶

Třetím ústavem, který byl v Českých zemích vedle Živnostenské banky a Národní banky Československé přímým právním předchůdcem Státní banky československé, byla Poštovní spořitelna. Působila nejprve od roku 1930 jako státní peněžní ústav v oboru poštovní správy a následně v roce 1948 byla prohlášena za samostatný národní podnik v oboru ministerstva financí. Při pokusech o rekonstruování organizace její spisové služby by jsme však odkázáni jen na fragmenty informací. Vedení spisové služby

113 Merunka, K. – Urban, V., Podnikové archivy, s. 12.

114 AČNB, NBČ/207/5; Budovy, plány, dislokace, složka Projekt místností pro ústřední spisovnu, Odpověď Ústřední spisovny na dotaz Technického oddělení č. 10541/spis G z 29. 5. 1941, kart. 207.

115 AČNB, OS; Jiří Gut, Zpráva o návštěvě Rakouské národní banky ve dnech 9. a 10. dubna 1936, s. 27.

116 AČNB, NBČ/1544/3; Protokoly o skartování písemností spisového fondu NB a skartační směrnice, Výpis z D.U. Rubky, s. d., Směrnice pro skartování v Ústřední spisovně s. d. a Skart č. 20904/Os.org ze dne 30. 10. 1941, kart. 1544.

v Poštovní spořitelně spadalo do kompetence kanceláře ředitelství. Zde byl veden podací protokol a byla prováděna evidence spisů. Také se zde nacházela výpravna, rozmnožovací oddělení a spisovna. Jako 29 oddělení ústavu dále působil archiv, který uchovával účetní dokumentaci po zákonem určenou dobu a spolupůsobil při reklamacích ostatních oddělení.¹¹⁷ Lze se jen dohadovat, že tento archiv byl jen starou registraturou, která ukládala neaktuální spisy. I vzhledem k tomu, že agenda Poštovní spořitelny byla ve spisovně členěna dle věcných skupin, lze předpokládat, že jako státní peněžní ústav vedla spisovou službu dle vzoru centrálních úřadů.¹¹⁸

∇

Zatímco v době předválečné byl věnován v odborné bankovní literatuře určitý prostor i organizaci spisové služby, v době pozdější se z ní naopak otázka správy dokumentů vytratila. Podobný osud však čekal i většinu ostatních tzv. podpůrných agend (jako např. hospodářská správa). Oproti teoretickým publikacím o bankovníctví z dřívějšího období, které se koncentrovaly na praktický výkon bankovní práce, „nová“ literatura akcentovala především teoretické vysvětlení ekonomických procesů, v letech 1950–1989 pak s důrazem na oblast metodiky plánovacího procesu a jeho provádění.¹¹⁹ Snad jedinou oblastí, která se osudu podpůrných činností vyhnula, bylo rozpočtování a účetnictví, které bylo zahrnováno do národohospodářské evidence. Proto byl také určitý prostor v literatuře věnován otázce ukládání účetních dokumentů.¹²⁰

I když se bankovní spisová služba a archivnictví dostaly za okraj zájmu teoretické bankovní literatury, přesto došlo obecně k nárůstu jejich významu. Důvod byl pochopitelný vzhledem k tomu, že se oblast správy dokumentů podnikového sektoru dostala pod státní vliv, který měl především z důvodů restitučních (po provedení nacionalizace hospodářství),

117 AČNB, fond Poštovní spořitelna (dále PSP); 50/1, Různé, složka organizace PSP, elaborát o organizaci Poštovní spořitelny, s. d., kart. 50.

118 Tamtéž, Různé, Rozvrh agendy Poštovní spořitelny dle jednotlivých oborů působnosti s. d., kart. 50.

119 Srov. např. Bakule, Václav – Kyzlink, Vladimír – Picmaus, František – Tuček, Miroslav: *Finance a úvěr v ČSR*. Praha 1959; Petřivalský, Jiří a kol.: *Peněžní oběh a úvěr v ČSSR*. Praha 1963; Petřivalský, Jiří: *Peněžní oběh a úvěr*. Praha 1984; Hlavatý, Egon: *Banky v národním hospodářství*. Bratislava 1977; Kamiač, Andrej – Štetina, Petr: *Organizácia a funkcie úverovej sústavy ČSR*. Bratislava 1959.

120 Srov. např. *Národohospodářská evidence ve Státní bance československé*, Praha 1963.

známkoprávních a reparačních zájem o zachování této dokumentace. Metodika spisové a archivní služby na úrovni podniků se proto stala doménou především státních archivářů. Není bez významu, že právě archiváři nacionalizovaných bank a později Státní banky československé se stali průkopníky českého podnikového archivnictví.¹²¹

Koncentrace československého peněžnictví vyvrcholila vytvořením Státní banky československé v červenci roku 1950, která převzala singulární sukcesí práva a povinnosti dvou provozních bank (Živnostenské banky a Slovenské Tatrabanky), centrální banky (Národní banky československé) a specifického peněžního ústavu organizujícího šekové řízení a koncentrujícího prostředky lidového peněžnictví (Poštovní spořitelny). V prvních návrzích organizačního členění banky z února 1950 figurovala spisová a archivní služba jako součást jednoho z deseti plánovaných úseků nově zřizované banky (č. VII. Spisové dokumentace, majetku a bezpečnosti).¹²² Spisová služba byla tehdy pojímána centralizovaně. V definitivní organizaci banky, která vstoupila v platnost 3. července 1950, však byla potvrzena její dosud obvyklá decentralizace. V rámci přímé kompetence generálního ředitele Státní banky, který měl pod sebou šest samostatných oddělení, se nalézal v organizačním oddělení samotný archiv a metodika spisové a archivní služby. Avšak mimo to v ústředí působil v tzv. IV. všeobecné skupině odborový útvar „spisová dokumentace – spisovna“, která se starala o správu dokumentů celé banky. Zároveň pak zvláštní spisovou službu si vedlo ještě tzv. doplňující oddělení, které spravovalo agendu slučovaných bank dosud nepřeloženou do Státní banky. Disponovalo zde také zvláštní spisovnou tzv. úvěrovým archivem.¹²³

Definitivní řešení organizace ústředí banky s pěti skupinami, jedním doplňujícím oddělením a tzv. šesti štábními odděleními se záhy ukázala jako těžkopádná. Proto již v roce 1951 došlo k první organizační změně. Tehdy byl odborový útvar „spisová dokumentace – spisovna“ rozdělen na jedenáct oddělení. Množství oddělení bylo dáno dislokací Státní banky

121 Srov. AČNB, NBČ/1524/2; Zřízení oddělení obchodní správy, Komentovaný spisový a archivní řád, s. d. (asi 1949), kart. 1524.

122 AČNB, SBČS-SVII/a-320; Korespondence generálního ředitele, Organizace, Zpráva subkomise organizační z 13. 2. 1950, kart. 202.

123 Tamtéž; Korespondence generálního ředitele, Organizace 1950–1960, Rozklad Správy organizační a rozpočtové „Vznik a vývoj organizační struktury Státní banky československé“ z 29. 6. 1956, kart. 201.

československé v několika budovách.¹²⁴ V průběhu 50. let 20. století ale nedošlo jen k jedné organizační změně, neboť tehdejší politická reprezentace se pokoušela reorganizacemi ústředních úřadů odstranit stále rostoucí hospodářské obtíže Československa. V případě Státní banky československé bylo mezi lety 1950 až 1956 jen na úrovni ústředí provedeno sedm celkových reorganizací a dále několik dílčích. K nejvýznamnější změně organizační struktury banky došlo na konci roku 1952, kdy byla jako poradní orgán generálního ředitele banky vytvořena bankovní správa a zároveň bylo ústředí banky rozčleněno na 21 správ a odborů doplněných čtyřmi tzv. štábními odděleními pod přímým vedením generálního ředitele. V této organizaci bylo vedení spisové služby a archivnictví svěřeno útvaru č. 29 Kancelář, v níž působilo „oddělení ústřední spisové a archivní dokumentace“. V něm bylo soustředěno jak metodické vedení spisové služby a archivnictví, tak jejich komplexní provádění. Zároveň v oddělení 01 sekretariát byla ale decentralizovaně vedena korespondence vedoucích představitelů banky (generálního ředitele a jeho náměstka) a spravovány protokoly z jednání bankovní správy.¹²⁵

V roce 1953 došlo ve Státní bance k oddělení metodiky a praktického výkonu spisové služby, když byl na nově vytvořenou Městskou pobočku v Praze (MPP) přenesen její praktický výkon. Zde byla zařazena v rámci operativní správy a jejího spisově-dokumentačního odboru. Ten zahrnoval pět oddělení: podatelna a cenné zásilky, poštovní, výpravna, reklamační, a spisová dokumentace a spisovny.¹²⁶ V roce 1956 do tohoto odboru přibyl ještě nově vytvořený tzv. podnikový archiv, který měl ukládat písemnos-

124 V rámci útvaru 401 „spisová dokumentace – spisovna“ působila následující oddělení: 4011 poštovní oddělení, 4012, podatelna v úřadovně č. 1, 4013 výpravna v úřadovně č. 1, 4015 podatelna a výpravna v úřadovně č. 3, 4016 oddělení cenných zásilek v úřadovně č. 1, 4019 ústřední spisovna A, 4020 ústřední spisovna B, 4021 ústřední spisovna v úřadovně č. 2, 4022 ústřední spisovna v úřadovně č. 3, 4023 ústřední adresář, 4024 adresní oddělení v úřadovně č. 3. AČNB, SBČS-SVII/a-320; Korespondence generálního ředitele, Organizace 1950–1960, elaborát Správy organizační a rozpočtové z 29. 6. 1956 „Vznik a vývoj organizační struktury SBČS“, kart. 201.

125 Tamtéž, Směrnice o organizaci, struktuře a funkcích orgánů Státní banky československé schválené Ministerstvem financí 30. 10. 1952 a AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka Materiály historického archivu, okružní dopis 179 gen. ředitele SBČS z 30. 6. 1955, kart. 4.

126 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka plány a činnost, Situační zpráva o stavu spisové a archivní služby v SBČS k 1. 11. 1960, kart. 4 a AČNB, SBČS-SVII/a-320; Korespondence generálního ředitele, Organizace 1950–1960, Organizační struktury poboček, organizační diagram Městské pobočky v Praze, kart. 201.

ti pražských poboček Státní banky. V roce 1960 prošla Městská pobočka v Praze významnou reorganizací, když v ní byl namísto dosavadní operativní správy vytvořen operativní útvar Hospodářské služby při MPP.¹²⁷ Tato tzv. samostatně účtující jednotka převzala do své kompetence vedle autoprovozu a správy budov a majetku i spisovou službu. V hospodářských službách byla spisová služba včleněna do spisově dokumentačního odboru (č. 22), který se dále dělil na pět oddělení: podatelna a cenné zásilky (221), poštovní oddělení (222), výpravna (223), oddělení podnikový archiv – reklamace (224) a oddělení spisovny a účetní archivy (225).¹²⁸

Význam podnikového archivu Městské pobočky v Praze byl přehodnocen v rámci nové reorganizace Hospodářských služeb, která vstoupila v platnost k 1. lednu 1964, když byl vyňat ze stávajícího odboru a přičleněn do přímé podřízenosti řediteli hospodářských služeb pod organizačním číslem 202. V tomto roce byl nově reorganizován i spisově dokumentační odbor, který nově tvořila oddělení podatelna a výpravna (241), spisovna a účetní archiv (242) a reklamace (243).¹²⁹ K poslední organizační změně Hospodářských služeb MPP došlo v roce 1967, kdy byl podnikový archiv nově označen č. 201 a spisově dokumentační odbor byl reorganizován do čtyř oddělení. První z nich byla podatelna a výpravna (241), která se sestávala z pěti skupin: poštovní, podatelna, cenné zásilky, výpravna a vedoucí oddělení. Dalšími odděleními pak byly oddělení spisovny a účetní archivy (242), oddělení reklamací (243) a oddělení rozmnožovny (244).¹³⁰

Až do druhé poloviny roku 1956 naopak zůstaly v kanceláři banky (nyní již spojené se sekretariátem pod č. 01) metodika spisové a archivní služby, spisová služba kanceláře a tzv. archiv ústředí. K definitivnímu oddělení metodiky od praktického archivnictví došlo z důvodu vydání vyhlášky č. 153/1956 Sb., o archivech hospodářských a rozpočtových organizací, která předpokládala existenci jediného podnikového archiváře zajišťujícího metodiku archivní a spisové služby. V rámci Státní banky se však toto ustanovení ukázalo jako prakticky neproveditelné, neboť nebylo v silách jediného pracovníka starat se o metodiku spisové a archivní metodiky banky s pobočkami na celém území ČSR a zároveň být podnikovým archivářem.

127 AČNB, SBČS – Hospodářské služby (dále jen SBČS – HS); 01-1-1 sekretariát ředitele, Elaborát „Hospodářské služby – vznik“ z roku 1994, kart. 1.

128 AČNB, SBČS – HS; 01-2 sekretariát, Organizační struktura MPP z 21. 7. 1962, kart. 2.

129 Tamtéž, složka organizace a reorganizace HS, Organizační struktura od 1. 1. 1964, kart. 2.

130 Tamtéž, složka organizace a reorganizace HS, Dopis ředitele HS na ředitele MPP z 13. 6. 1967, kart. 2.

Z toho důvodu si Státní banka zažádala u ministerstva vnitra o výjimku. Na základě udělené výjimky zajišťoval metodiku referent pro podnikové archivy, zatímco za výkon archivní služby byl zodpovědný podnikový archivář. Poté bylo rozhodnuto metodiku převést na správu č. 26 organizační a rozpočtovou,¹³¹ kde byla přidělena do odboru organizace – práce a mzdy.¹³² Podle původních představ měla sem být převedena také funkce podnikového archiváře. Provedení však zabránila díkce vyhlášky, která předpokládala jeho přímou podřízenost vedoucímu podniku, tedy generálnímu řediteli SBČS.¹³³ Archiv ústředí tedy i nadále zůstal součástí kanceláře banky a byl pevně spojen s výkonem spisové služby v tomto útvaru.

Ve výkladu o organizačním začlenění spisové a archivní služby v 50. letech není možné opominout rok 1955, kdy byl vytvořen pilíř praktického provádění archivnictví ve Státní bance československé – podnikové archivy. Myšlenka na vytvoření podnikového archivu stála již při samotném vzniku Státní banky v roce 1950. Tehdy však bylo zřízení odsunuto až na dobu po provedení spisové organizace.¹³⁴ Prvním krokem k vytvoření archivnictví v centrální bance bylo usnesení vlády z 9. ledna 1953, kterým bylo uloženo Ministerstvu financí vybudovat ve svém resortu, do něhož patřila až do roku 1965 i Státní banka, odborně vedený Archiv československého peněžnictví a pojišťovnictví. Tento archiv měl spravovat archiválie všech finančních institucí z území celého Československa. V následujících dvou letech se však jednotlivým složkám československého peněžnictví nepodařilo dohodnout o financování a hmotném zajištění projektu. Proto rozhodlo ministerstvo financí ve svých pokynech čj. 312/8.035/1955 z 18. února 1955, že jednotlivé složky mají prozatím vytvořit své vlastní archivy, které se v budoucnosti spojí.¹³⁵ Již půl

131 Tamtéž, složka Materiály historického archivu, Informace pro generálního ředitele z 7. 3. 1956, kart. 4.

132 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka plány a činnost, koncept návrhu na provedení delimitace činnosti podnikového archiváře SBČS v ústředí z 9. 11. 1956, kart. 4 a AČNB, SBČS-SVII/a-320; Korespondence generálního ředitele, Organizace 1950–1960, organizační diagram Správy organizační a rozpočtové k 1. 6. 1957, kart. 201.

133 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka plány a činnost, koncept návrhu na provedení delimitace činnosti podnikového archiváře SBČS v ústředí z 9. 11. 1956, kart. 4.

134 AČNB, SBČS-SVII/a-320; Korespondence generálního ředitele, Organizace, Návrh organizační náplně spisové dokumentace, s. d. (asi 1950), kart. 202.

135 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka Materiály historického archivu, Návrh okružního dopisu generálního ředitele z května 1955, kart. 4 a srov. Plecháček, Ivo: Archivy státních spořitel. Archivní časopis 13, 1963, č. 1, s. 70–75.

roku předtím však samotná Státní banka přistoupila k organizaci archivnictví a pro každou krajskou pobočku a Městskou pobočku v Praze byl ustanoven jeden tzv. archivní referent.¹³⁶ V roce 1955 vyvrcholily zřizovací práce nejprve uvedením v život archivu ústředí (tzv. historického) v rámci kanceláře ústředí a následně v roce 1956 jednotlivých archivů na krajských pobočkách a Městské pobočce v Praze.¹³⁷ Tyto archivy sice podléhaly jednotné metodice ústředí aplikované krajskými archivními referenty, ale byly na sobě vzájemně nezávislé, čímž došlo k roztržení dosud jednotných fondů jednotlivých bank, právních předchůdců Státní banky. I přes tuto formální roztržitost, byly však podnikové archivy vždy považovány za dislokované složky jednotného archivu Státní banky československé (v 70. letech byl tvořen historickým podnikovým archivem v ústředí, podnikovým archivem Hospodářských služeb Praha, podnikovým archivem Hospodářských služeb Bratislava a podnikovými archivy poboček v sídlech krajů a krajské správy hlavního ústavu).¹³⁸ V průběhu 70. a 80. let se objevily návrhy na sloučení archivu ústředí a hospodářských služeb, avšak z důvodu možného narušení spojitosti mezi spisovou službou kanceláře banky a archivem ústředí nedošlo k jejich realizaci.¹³⁹

Důsledky ústavního zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci, kdy vznikly dva státy Česká socialistická republika (ČSR) a Slovenská socialistická republika (SSR) tvořící Československou socialistickou republiku (ČSSR) se opožděně projeví i na Státní bance československé. Nový zákon o Státní bance československé č. 144/1970 Sb., který ji přetvářel na centrální bankovní ústav řízený předsedou banky s jedním ústředím plněním koncepční, řídicí a kontrolní funkci a dvěma hlavními ústavami (pro ČSR a SSR). Tyto hlavní ústavy byly řízeny generálními řediteli a jejich hlavním úkolem bylo zajišťovat úkoly banky v rámci jednotlivých republik. Tato nová organizace vstoupila v platnost sice již v roce 1971, ale do definitivní podoby byla dovedena teprve až pokyny předsedy Státní banky československé

136 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka Materiály historického archivu, Příkaz generálního ředitele SBČS č. 17 z 26. 5. 1954 archivnictví a spisová služba, kart. 4

137 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1962–1970, složka korespondence, Stanovisko ke zprávě o hloubkové kontrole konané ve dnech 12.–14. a 19.–21. 12. 1978, kart. 9.

138 AČNB, SBČS; Sbírká směrnic a pokynů předsedy SBČS, Pokyny předsedy SBČS č. 54/1975 pro organizaci spisové a archivní služby ve Státní bance československé, s. 39–40, neevidováno.

139 AČNB, SBČS-SVII/a-II; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1962–1970, Dopis Jiřího Novotného na Správu č. 11 ústředí z 1. 6. 1978, kart. 9.

z 1. února 1973.¹⁴⁰ Podle nich se i nadále uplatnilo rozdělení metodiky a výkonu spisové a archivní služby a zajišťování metodiky spisové a archivní služby bylo federalizováno. Metodika spisové a archivní služby, která byla dosud soustředěna ve správě organizační a rozpočtové ústředí, byla nově rozdělena na dvě části. Koordinace metodiky pro celou republiku zůstala ve federálním ústředí, zatímco tvorba metodiky na národní úrovni se dostala do kompetence hlavních ústavů. Ve federálním ústředí zajišťoval metodiku spisové služby a archivnictví samostatný odbor č. 103 Pro metody řízení a racionalizaci. Metodika nově zřízeného hlavního ústavu v ČSR naopak byla svěřena správě č. 10 Souhrnné, konkrétně jejímu odboru č. 103 Koordinace řízení. Tento útvar zároveň metodicky řídil i jednotlivé archivní referenty krajských správ a podnikové archivy Státní banky nalézající se v sídlech krajů.

Praktický výkon spisové služby v ústředí byl i nadále decentralizován. Útvar 01 – Sekretariát se staral výhradně o správu písemnosti předsedy a místopředsedy banky a zajišťoval činnost archivu ústředí. Podobně i sekretariát hlavního ústavu pro ČSR vedl administrativní správu písemností generálního ředitele a jeho náměstků. Praktický výkon spisové služby pro ústředí a hlavní ústav pro ČSR převzala tzv. jiná organizační jednotka – č. 40/P Hospodářské služby Praha. Tento útvar, který vznikl vynětím z Městské pobočky v Praze i nadále provozoval podpůrné činnosti, a to pro ústředí banky, hlavní ústav pro ČSR a pro organizační jednotky na území Prahy a popř. Středočeského kraje. Oblasti spisové služby se věnoval odbor spisové dokumentační, který provozoval agendu podatelen a výpraven, spisoven, účetního archivu, reklamací a kopírování. I nadále byl zachován podnikový archiv v rámci přímé podřízenosti ředitele Hospodářských služeb.¹⁴¹ Teprve až v roce 1976 byl podnikový archiv spojen s reklamačním oddělením a zařazen zpět do struktury spisové dokumentačního odboru, který byl nově přejmenován na odbor č. 404 spisová a archivní služba.¹⁴²

Zatímco organizační začlenění praktického výkonu spisové služby a archivnictví v ústředí se kromě zmíněné výjimky ani v průběhu

140 Tamtéž; Sbirka směrnic a pokynů předsedy SBČS, Příkaz předsedy SBČS č. 1 z 4. 1. 1971 a Pokyny předsedy SBČS č. 41/1973 o organizaci ve Státní bance československé, neevidováno a srov. Velek, Jan: K připravovaným pokynům o organizaci v SBČS, In: Hlas banky 2, 1973, roč. 18, s. 30–31.

141 AČNB, SBČS; Sbirka směrnic a pokynů předsedy SBČS, Pokyny předsedy SBČS č. 41/1973 o organizaci ve Státní bance československé, neevidováno.

142 Tamtéž, dodatek č. 5, organizační schéma „Jiné organizační jednotky“, neevidováno a AČNB, SBČS – HS; 01-1-6 sekretariát ředitele, složka Projevy ředitele, projev s. d. (asi 1976), kart. 1.

následujících dvaceti let nezměnilo (do roku 1992), tak metodika celostátní spisové služby ústředí banky byla součástí útvaru, který prodělal řadu organizačních změn. Již v roce 1977 se původní odbor č. 103 Pro metody řízení a racionalizaci přetvořil ve správu č. 11 Organizace a racionalizace. Zde měl na starosti metodiku spisové a archivní služby odbor č. 111 Organizační.¹⁴³ V důsledku přechodu na dvoustupňový systém bankovníctví s jednou centrální bankou a komerčními bankovními ústavu, který vstoupil v platnost k 1. 1. 1990 došlo i k organizačním změnám v rámci ústředí Státní banky československé. Metodika se od tohoto data stala nejprve součástí odboru Organizačního a hospodářského (oddělení organizační)¹⁴⁴ a následně po další reorganizaci v témže roce odboru č. 26 Hospodářského a sociálního ústředí (č. 262 oddělení sociální).¹⁴⁵

K poslední velké organizační změně ve Státní bance československé došlo k 1. červenci 1992. I nadále zůstala metodika spisové a archivní služby rozdělena na tři části. Ve federálním ústředí se stalo součástí odboru č. 72 Hospodářského a správního a zde jeho oddělení č. 721 Hospodářského, které mimo jiné také zpracovávalo koncepci realizace investic do nemovitostí a koordinovalo činnost hlavních ústavů v hospodaření a správě majetku SBČS. V hlavním ústavu pro Českou republiku byla zahrnuta do odboru č. 23 Hospodářského a správního, konkrétně oddělení č. 231 Hospodářského. Toto oddělení se v oblasti archivnictví a spisové dokumentace věnovalo organizaci těchto činností v hlavním ústavu a jemu podřízených pobočkách. Změna se jako v předchozím období nedotkla archivu ústředí, který zůstal v rámci federálního ústředí odboru 01 – Sekretariát. I nadále praktický výkon spisové a archivní služby zůstal v rámci Hospodářských služeb (č. 719), které nyní byly tzv. účelovou organizační jednotkou SBČS. Namísto původního odboru č. 404 Spisová a archivní služba bylo nově zřízeno oddělení č. 333 Vnitřních služeb.¹⁴⁶

Nejmodernější historie spisové služby začíná po rozpadu Československa. Se vznikem České republiky se konstituovala Česká národní banka. V nové instituci zůstalo zachováno dosavadní oddělení metodiky a výkonu spisové a archivní služby. Archiv ústředí byl ponechán v odboru č. 01

143 AČNB, SBČS; Sbirka směrnic a pokynů předsedy SBČS, Pokyny předsedy SBČS č. 41/1973 o organizaci ve Státní bance československé, dodatek č. 5, neevidováno.

144 AČNB, OS; Emilie Wzoreková, Záznam z 22. 6. 1989

145 AČNB, SBČS, Odbor hospodářský a sociální, složka Spisová a archivní služba, organizační diagram SBČS 1990, neevidováno.

146 AČNB, SBČS; Sbirka směrnic a pokynů předsedy SBČS, Organizační řád Státní banky československé z 22. 6. 1992, neevidováno.

– Sekretariát a provádění spisové a archivní služby zůstalo v rámci Hospodářských služeb. Naopak metodika z původního ústředí a hlavního ústavu byla centralizována a stala se součástí odboru č. 93 Investičního a správního, a to jeho oddělení správy majetku. Při další reorganizaci v roce 1997 se metodika dostala do kompetence odboru č. 72 Investic a správy majetku, konkrétně do oddělení nestavebních investic a správy majetku. Pro vývoj archivnictví v České národní bance se stala klíčovou reorganizace v roce 1998, kdy byl archiv ústředí spojen s podnikovým archivem nyní již bývalých hospodářských služeb. Hospodářské služby byly při této reorganizaci zrušeny a agendu správy již jednotného archivu, společně s výkonem spisové služby (spisovna, podatelna a výpravna) převzal útvar č. 424 Odbor služeb (později Odbor vnitřních služeb), který byl součástí Sekce správní (420). Při reorganizaci v roce 2002 nakonec došlo ke sloučení metodické i praktické úrovně spisové a archivní služby v odboru vnitřních služeb sekce správní. Od roku 2002 je Archiv ČNB centralizován, když byly sloučeny všechny dosud rozdělené archivní fondy archivů na pobočkách s archivem v ústředí banky. Při zrušení tohoto odboru v roce 2006 se pak metodika i výkon obou činností staly součástí odboru správy majetku téže sekce.

Mimo vnitřních organizačních změn byla spisová a archivní služba Státní banky československé ovlivněna i změnami vnějšími – slučováním a naopak oddělováním jiných bankovních ústavů. První rozluka spisové a archivní služby byla provedena v důsledku rozhodnutí oživit činnost Živnostenské banky. Tento ústav byl sice začleněn do Státní banky, ale i po roce 1950 jeho část nadále působila i mimo ni.¹⁴⁷ Formální zachování ústavu, zvláště jeho pobočky v Londýně, bylo důsledkem snah komunistického vedení Československa o udržení kontaktů mezi znárodněným hospodářstvím a kapitalistickou cizinou. Živnostenské banky bylo využíváno „zejména tehdy, když je účelné použít služeb jiné banky než SBČS“.¹⁴⁸ Agendu Živnostenské banky v této době vykonávali úředníci Státní banky. V roce 1957 bylo rozhodnuto plně oživit Živnostenskou banku a zdůraznit před zahraničím její nezávislost na Státní bance. I nadále však byla tajně podřízena Státní bance, jejíž náměstek generálního ředitele byl pověřen vede-

147 Blíže srov. AČNB, SBČS-SVII/a-82; Korespondence generálního ředitele, Živnostenská banka, složka Různé písemnosti, kart. 67.

148 AČNB, SBČS-SVII/a-320; Korespondence generálního ředitele, Organizace, Zpráva pro náměstka generálního ředitele s.Dr. O. Pohla z 28. 1. 1954 – Věc: Začlenění agend, které nepřísluší SBČS, kart. 201.

ním tohoto ústavu.¹⁴⁹ Proto se také v prvotních úvahách objevil návrh na zřízení tzv. sdruženého archivu, který by soustřeďoval archivní dokumenty ústředí SBČS a zároveň i Živnostenské banky.¹⁵⁰ Nebezpečí prozrazení skutečného stavu však nakonec přimělo vedení Státní banky nejen zřídit zvláštní archiv Živnostenské banky, ale i oddělit její spisovou službu.¹⁵¹

Naopak v roce následujícím s účinností od roku 1959 byla do Státní banky vtělena agenda financování a úvěrování investic, kterou dosud vykonávala Investiční banka. Tento ústav sice z právních důvodů nebyl zrušen, ale jeho činnost byla utlumena a byla mu svěřena jen nepatrná agenda správy cenných papírů. Organizace spisové služby banky se nově stala součástí Státní banky. Snaha zachovat zdání samostatnosti Investiční banky vedla ke kurióznímu řešení při správě dosavadních dokumentů Investiční banky a jejích předchůdců.¹⁵² Spisovny a archivy, kromě archivu pražského ústředí, byly nově vedeny Státní bankou z pověření Investiční banky, která navíc měla za tyto služby platit. Veškerá reklamační řízení ohledně právních předchůdců Investiční banky byla z opatrnosti před vyjádřením skutečného stavu i nadále vyřizována tímto ústavem.¹⁵³

Na dlouhou dobu poslední organizační změnou bylo oddělení spisové služby a archivnictví nově zřízené Československé obchodní banky. Počátky tohoto ústavu jsou spojeny se zmíněným Devisovým oddělením A Národní banky Československé, které bylo vrcholným orgánem zahraniční správy měny. Po sloučení tohoto útvaru s odděleními Živnostenské banky, které se věnovaly zahraničnímu obchodu (a zejména s oddělením „M“ úvěrujícím monopolní podniky zahraničního obchodu), vznikla ve Státní bance československé III. zahraniční správa. Ta se při reorganizaci v roce 1952 stala 22. správou operací zahraničních, pro níž se vžil zkrácený

149 Tamtéž; složka Rok 1960, podsložka Zahraniční sekretariát, Dopis Správy operací zahraničních (SOZA) na náměstka generálního ředitele Ludovíta Kováčika z 28. 6. 1960, kart. 208.

150 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka Informace, porady, zprávy, Připomínky ke zprávě pro vrch. ředitele s. Podlahu od 26. správých SBČS z 10. 12. 1956, kart. 4.

151 Tamtéž, Zpráva pro vrchního ředitele Karla Podlahu z 30. 11. 1956, kart. 4.

152 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka Informace, porady, zprávy, „Obhospodařování spisoven a účetních archivů s krajských a podnikových archivů IB“ z 9. 6. 1958, kart. 4.

153 Tamtéž; Zásady pro obhospodařování spisoven, účetních archivů a podnikových archivů Investiční banky z pověření – z 13. 6. 1958 a Dopis generálního ředitele IB Josefa Vilka na náměstka gen. řed. SBČS Jana Püllu z 5. 11. 1959, kart. 4 a AČNB, SBČS; Sbirka Věstníků SBČS, Věstník SBČS z 2. 7. 1958, č. 208 Pracovní předpis „Rozšíření činnosti Státní banky československé – rozšíření na úseku spisoven, účetních archivů a podnikových archivů“, neevidováno.

název SOZA. Jejím úkolem bylo provádět a kontrolovat platební styk s cizinou, poskytovat úvěry podnikům zahraničního obchodu apod.¹⁵⁴ Specifikem této správy bylo její do značné míry samostatné postavení, když účtovala odděleně od zbytku banky a přímo ji řídil vrchní ředitel banky, který byl zároveň náměstkem generálního ředitele. Již zmíněné Devisové oddělení A mělo zvláštní spisovnu, kterou právě zdědila SOZA. Tato spisovna byla doplňována dokumenty již vzešlými z její činnosti.¹⁵⁵ Na základě vyhlášky ministerstva vnitř. č. 153/1956 Ú.l. bylo rozhodnuto vytvořit v SOZA také archiv.¹⁵⁶ Dlouhodobým problémem tohoto archivu však bylo personální obsazení, které nedokázalo zajistit zpracování archiválií,¹⁵⁷ a proto v roce 1963 převzal nakonec archiv ústředí spisový materiál bývalé Národní banky do své správy.¹⁵⁸ Ostatní části spisové služby zajišťovala pro SOZA Městská pobočka v Praze a později její Hospodářské služby. Vytvoření Československé obchodní banky (ČSOB) s účinností od roku 1965, které bylo výrazem snah o zvýšení efektivity úvěrování zahraničního obchodu, vedlo i k rozluce spisové služby. Přesto i nadále Hospodářské služby přejímaly od poštovního úřadu korespondenci pro ČSOB. Její další zpracovávání bylo v kompetenci této banky a stejně tak i její expedice.¹⁵⁹

Reformní hnutí v Československu v druhé polovině 60. let se mělo projevit i v bankovníctví jeho federalizací a zavedením dvoustupňového modelu. V souvislosti s tím byla připravována i reforma spisové a archivní služby. Podle ní každá nově zřízená obchodní banka si měla zřídit svou podatelnu. Naopak archivní záležitosti a dosavadní spisovny měly být i nadále spravovány centrálními bankami (federálními a národními).¹⁶⁰ Re-

-
- 154 AČNB, SBČS-SVII/a-320; Korespondence generálního ředitele, Organizace, Směrnice o organizaci, struktuře a funkcích orgánů SBČS schválená Ministerstvem financí 30. 10. 1952, kart. 201.
- 155 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, složka Směrnice, pokyny, vyhlášky, Zpráva Archivy SOZA z 15. 7. 1954, kart. 4.
- 156 Tamtéž; složka Informace, porady, zprávy, Zápis Zajištění archivních prací dle vyhlášky č. 156/1953, kart. 4.
- 157 Tamtéž; složka Podnikový archiv korespondence do roku 1960, Pracovní deník archiváře V. Urbana 1957–1962, Zápis k 24. 1. 1962, kart. 5.
- 158 AČNB, SBČS-SVII/a-II; Archivní a spisová služba 1962–1970, složka Korespondence, Zpráva Jana Dörflera z 5. 10. 1963 „Vytřídění archivních materiálů devizového odboru bývalé Národní banky Československé a vytvoření jednotného archivu v ústředí banky“, kart. 9.
- 159 AČNB, SBČS – HS; 01-3 sekretariát, Protokol o delimitaci ČSOB a SBČS z 31. 12. 1964, kart. 2.
- 160 AČNB, SBČS-SVII/a-II; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1962–1970, Harmonogram základních prací na úseku spisové služby a dokumentace z 19. 3. 1969, kart. 8 a srov. AČNB, OS; Karel Merunka, Dohoda o provedení práce z 10. 3. 1969.

forma plánovaná na druhou polovinu roku 1969 však nakonec v důsledku tzv. normalizace, která byla důsledkem sovětské okupace, nebyla i přes intenzivní přípravy uskutečněna.

Koncept oddělení centrální banky a komerčních bank se nakonec realizoval teprve až v roce 1990. Tehdy byly mezi Státní bankou československou a komerčními bankami (Komerční bankou, Investiční bankou a Všeobecnou úvěrovou bankou) uzavřeny zvláštní smlouvy o vzájemné spolupráci v oblasti spisové a archivní služby. Na jejich základě měla SBČS sice i nadále zajišťovat komerčním bankám služby podatelny, výpravny a spisovny, ale s tím rozdílem, že jejich písemnosti měly být ukládány odděleně. Podobně i oblast předarchivní péče měla být zajišťována archiváři SBČS.¹⁶¹ Tyto dohody byly od roku 1994 postupně revidovány a následně ukončovány. V roce 2000 vypršela platnost poslední z nich a Česká národní banka převzala od Komerční banky poslední dokumenty z činnosti Státní banky československé.¹⁶²

Poslední velkou vnější změnou bylo oddělení spisové a archivní služby v souvislosti s rozdělením Československé federativní republiky v roce 1993. Vzhledem k tomu, že každá republika disponovala vlastním hlavním ústavem, jehož písemnosti spravovaly Hospodářské služby, proběhlo oddělení tak, že každá strana si ponechala písemnosti, které se nacházely na jejím území. Následně se obě strany dohodly na tom, že druhé straně umožní pořídit si kopie písemností z doby Československé republiky (to se týkalo především písemností ústředí, které se nacházelo v Praze).¹⁶³

Ve Státní bance československé se provádění spisové a archivní služby řídilo vnitřními předpisy, které vycházely ze stávající legislativy. Nejstarší z nich byl oběžník z 30. 12. 1950 č. 04/128, který se však věnoval jen otázce ukládání písemností na pobočkách. Ty postupně nahradily příkazy generálního ředitele SBČS č. 17/1954, archivní a spisová služba a č. 11/1957, zajištění archivních prací, a oběžník Městské pobočky v Praze z 21. 4. 1955, spisová služba a archivní dokumentace. Poté již byla archivní a spisová služba upravována pokyny generálního ředitele a později předsedy banky. První

161 AČNB, fond Česká národní banka (dále jen ČNB); Archiv ČNB, Dohody, Smlouva mezi SBČS a Komerční bankou z 1. 8. 1990 a Smlouva mezi SBČS a Investiční bankou z 1. 8. 1990, nevidováno.

162 Tamtéž; Dohoda o ukončení platnosti smlouvy mezi Investiční a poštovní bankou a Českou národní bankou z 1. 8. 1995 a dopis Komerční banky na Českou národní banku z 13. 12. 1999, nevidováno.

163 AČNB, ČNB; Archiv ČNB, Dohody, Smlouva o vzájemné spolupráci při využívání archivních fondů Národní bankou Slovenska a Českou národní bankou z 27. 11. 2001, nevidováno.

z nich byly č. 46/1957, pro organizaci písemného styku ve Státní bance československé. Tyto pokyny byly průběžně novelizovány, a to nejprve jako č. 5/1963 a později zahrnující i archivní službu, jako pokyny pro organizaci spisové a archivní služby č. 54/1975 a 54/1982. Až do roku 1975 zvláštní pokyny platily pro práci podnikového archiváře (č. 68/1958).¹⁶⁴

Prvním článkem spisové služby ve Státní bance československé byla podatelna, která prováděla příjem korespondence, dálnopisů a telegramů. Zde byly všechny došlé zásilky komisionálně otvírány a byl prověřován jejich obsah. Následně byly označeny prezentačním razítkem a roztrženy na organizační útvary. Výjimku z ustanovení představovaly v ústředí zásilky adresované na vedoucí představitele banky a některé útvary (např. tajná oddělení a správy pro správu měny a plánování). Podatelna zpracovávala poštu mimo Státní banky i pro Živnostenskou banku, Investiční banku a částečně také Českou státní spořitelnu.¹⁶⁵

Písemnosti se z počátku zapisovaly centralizovaně na podatelně (rejstřík došlých písemností) a decentralizovaně na jednotlivých útvarech (zápisník písemností došlých a odeslaných). Později byla odpovědnost za zapisování dokumentů přesunuta na jednotlivé útvary. Mimo obecnou evidenci stály dokumenty agendy reklamací, stížností, oznámení a podnětů pracujících, pro které byly na útvarech zřízeny zvláštní knihy protokolů. Písemnosti přebrané od podatelny byly následně rozděleny úředníkům k vyřízení dle dispozic vedoucího a zde získaly své číslo jednací. Každé vyhotovení čistopisu, které pocházelo již téměř výhradně z pera referenta, muselo být doprovázeno kopií, která byla po expedici originálu ukládána do příruční spisovny. Samotné vypravení písemnosti obstarávala výpravna, která je také zapisovala do podací knihy. Je jen nutné dodat, že kancelář banky prováděla veškeré své činnosti mimo podatelnu a výpravnu zcela nezávisle.¹⁶⁶

164 Určitou sumarizaci všech platných předpisů ohledně spisové služby a archivnictví nabízely učební texty pro nově přijímané zaměstnance provozních a správních úseků Státní banky československé. Ty se pokoušely srozumitelnou formou vysvětlit jejich základní principy a odpovědnost jednotlivých úředníků za řádné plnění. Srv. Úvodní učební text pro kurs pracovníků provozních a správních úseků. Studijní příručka č. 9, Praha 1985, s. 12 – 27.

165 AČNB, SBČS-SVII/a-II; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1978, Ideový projekt odesílání písemností v bance (pracovní verze) z 9. 10. 1978.

166 AČNB, SBČS-SVII/a-II; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1971–1973, Závazný pracovní postup při oběhu písemností určených předsedovi (místopředsedovi) banky z 13. 4. 1972 a tamtéž; Archivní a spisová služba 1980, Příloha k příkaznímu listu předsedy SBČS č. 7 ze 14. 8. 1980 „Postup zpracování a vyřizování písemností pro vedoucí pracovníky ústředí Státní banky československé“.

Písemnosti v bance se po vyřízení ukládaly v příručních spisovnách. Před uložením ale musely již být označeny skartačními znaky a lhůtami, které vycházely ze spisových a skartačních plánů. Z příručních spisoven byly dokumenty po uplynutí jednoho až dvou let předávány do ústřední spisovny. Až do roku 1971 působilo v bance několik ústředních spisoven, které odděleně spravovaly písemnosti jednotlivých organizačních útvarů. Na tyto spisovny následně navazovaly jednotlivé dislokované součásti podnikového archivu. První z těchto spisoven měl sekretariát ústředí banky, na který navazoval tzv. historický archiv ústředí. Většina ostatních útvarů ústředí s výjimkou úvěrových správ ukládala své dokumenty do oddělené úschovy v ústřední spisovně Městské pobočky v Praze a následně jejich písemnosti po skartačním řízení přecházely do podnikového archivu téže pobočky. Zvláštní uložení dokumentů měly úvěrové správy ústředí, pro něž vznikla spisovna úvěrových správ ústředí. Odtud písemnosti nejprve přejímal tzv. úvěrový archiv Městské pobočky v Praze a následně její podnikový archiv. Svou zvláštní spisovnu a archiv měla již zmíněná Správa operací zahraničních a dále Odbor fondových hodnot. Je pochopitelné, že zvláštní tajnou spisovnu měly i tajné organizační jednotky SBČS.¹⁶⁷ Po roce 1971 zůstala zachována pouze spisovna ústředí a spisovna Hospodářských služeb pro ostatní organizační útvary ústředí. V rámci spisoven bylo užíváno členění dle jmen korespondentů, spisového plánu a výjimečně typizovaných hesel.¹⁶⁸

Skartační řízení se zprvu řídilo předpisy vydanými ministerstvem financí (směrnice č. 13/1953), které byly od roku 1957 doplňovány o nové druhy písemností. Od roku 1975 pak byly zcela nahrazeny spisovým a skartačním plánem, který se nalézal v nově vydaných pokynech. Hlavním důvodem pro takto pozdní nahrazení předpisů ministerstva financí z roku 1953 byl dosavadní vývoj Státní banky. Až do roku 1965 neměl generální ředitel Státní banky postavení člena vlády, kteří jako jediní byli oprávněni vydávat směrnice o vyřazování dokumentů.¹⁶⁹ Skartační řízení samotné se provádělo po projití uschovacích lhůt z iniciativy pracovníků spisoven,

167 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, Podnikový archiv korespondence do roku 1960, Organizační diagram Systém členění spisoven a archivů, s. d. (kolem 1960), kart. 5.

168 Tamtéž; složka Směrnice, pokyny, vyhlášky, Pokyny ke směrnicím o organizaci písemného styku ve Státní bance československé z roku 1957, kart. 4.

169 Tamtéž; složka Informace, porady, zprávy, Opis dopisu I. náměstka ministra financí B. Suchardy na SBČS z 23. 2. 1957 ve Věci: zvýšení pravomoci Státní banky, Investiční banky, státních spořitelů a státní pojišťovny, kart. 4.

skartační návrh nejprve prověřoval zodpovědný referent útvaru původce a následně i podnikový archivář. Zatímco referent zodpovídal především za to, že nebudou předčasně skartovány písemnosti s dosud relevantním obsahem, tak archivář kromě potvrzení výběru ještě posuzoval dokumenty z historického hlediska. Do skartačního řízení byl v té době navrhován pouze materiál skupiny „S“, zatímco archiválie („A“) nebyly zahrnovány do skartačního řízení a automaticky přecházely do archivu.¹⁷⁰

Oproti situaci dřívější již archiv nebyl jen starou registraturou uchováající písemnosti do projití zákonné ochranné lhůty. Nově se archiv stal pracovištěm, které se věnovalo nejen shromažďování archiválií, ale i jejich zpřístupňování a vědeckému využívání. Rozsah činnosti archivu byl poměrně pestrý a sahal od organizace skartačních prací, přes přebírání archiválií po jejich odborné zpracovávání a zpřístupňování badatelům a široké veřejnosti. Specifickou oblastí práce archivů, a zejména podnikového archivu Městské pobočky v Praze (později Hospodářských služeb), byly i tzv. reklamace, které se věnovaly právním nárokům po předchůdcích Státní banky československé. Až do roku 1956 nebyla situace archivů nijak jednoduchá a význam archivnictví byl v bance soustavně přehlížen. Své postavení se archivu podařilo vydobýt až v souvislosti s požadavky vlády a ministerstva financí na vyhledávání dokumentů dokládající právní nároky Československa a jeho občanů zejména v souvislosti se znárodněním a obdobím II. světové války.¹⁷¹ Jeho význam dále narostl i se zpřístupněním dokumentů badatelům. Již na počátku 50. let se archivy otevřely pro studium prvním badatelům. Zprvu se sice jednalo o osoby důkladně prověřené bezpečnostními orgány, neboť archivy byly pod uzávěrou bezpečnosti a přístup do něj umožňoval jen ministr financí,¹⁷² ale zejména od 60. let docházelo k jeho stále většímu badatelskému otevření.

Postup práce spisové služby a archivnictví zůstal v podstatě stejný i po vzniku České národní banky. K nejvýznamnější změně v oblasti spisové služby došlo až v roce 2001, kdy došlo k nasazení Informačního systému

170 Tamtéž; složka plány a činnost Situační zpráva o stavu spisové a archivní služby v SBČS k 1. 11. 1960, kart. 4.

171 AČNB, NBČ/2971/1; Spisový záznam o zpracování účetního materiálu ústřední účtárny NBČs, Záznam z 3. 10. 1957, kart. 2971.

172 AČNB, SBČS-SVII/a-13; Korespondence generálního ředitele, Archivní a spisová služba 1950–1960, Podnikový archiv korespondence do roku 1960, Dopis generálního ředitele Jaroslava Kabeše na ministra financí Julia Ďuriše, kart. 5 a Tamtéž; složka Směrnice, pokyny, vyhlášky, Prozatímní směrnice pro historický Archiv Státní banky československé z roku 1954, kart. 4.

spisové služby (ISPI), který v ústředí sjednotil výkon spisové služby na všech organizačních útvarech a zároveň zavedl praxi, kdy dosud oddělené evidence dokumentů vedené na podatelně, jednotlivých útvarech a spisovně byly propojeny do jediné ústřední evidence. Tento systém umožnil sledování koloběhu dokumentu v organizaci od jeho přijetí až po vyřazení ve skartačním řízení.

VI.

Po roce 1950 bylo utváření spisové a archivní služby svěřeno především do rukou dvou pracovních pozic, kterými byl referent pro podnikové archivy (později metodik spisové a archivní služby) a podnikový archivář (později hlavní archivář). Náplň práce obou profesí zůstala prakticky po celých téměř šedesát let nezměněna. Referent pro podnikové archivy metodicky řídil spisovou a archivní službu. Proto také za banku sledoval a komentoval zákonné předpisy a v souladu s nimi průběžně doplňoval a upravoval skartační plán. Dále pak dohlížel na řádné provádění spisové služby na odborných útvarech banky a na řádné ukládání a vyřazování dokumentů ve spisovnách. Jeho funkce měla i koordinační charakter, když prostřednictvím krajských archivních referentů působil na výkon spisové služby v rámci poboček a na archivnictví v dislokovaných složkách archivu Státní banky československé. Naopak podnikový archivář řídil odborné archivní práce v ústředí Státní banky. Napomáhal však také utváření metodiky, když připomínkoval návrhy předpisů pro vedení spisové a archivní služby. Kromě vlastního zpracovávání archivních fondů dále přejímal archiválie po skartačním řízení a schvaloval skartační návrhy ústředí a krajských poboček. Podnikový archivář též zastupoval banku v jednáních s odbornými archivními orgány.¹⁷³

K náplni práce obou profesí ve Státní bance československé a následně České národní bance se postupně přidávaly i další úkoly. V případě podnikového archiváře se k jeho činnosti kromě samotného pořádání archiválií pro služební potřebu přidala především prezentace archivních fondů a bankovní historie v široké veřejnosti. Hlavní archivář se tak proměnil z pouhého správce archivních fondů ve zprostředkovatele mezi archivem a veřejností. Tuto činnost pak realizoval prostřednictvím odborných studií,

173 Tamtéž; složka Plány a činnost, Koncept návrhu na provedení delimitace činnosti podnikového archiváře Státní banky čs. v ústředí z 9. 11. 1956, kart. 4.

výstav archivních dokumentů, ale i pedagogickou činností. V případě metodika se naopak zvýšil jeho význam jako partnera státních orgánů vytvářejících metodiku spisové služby a zároveň jako osoby koordinující veškeré práce spojené s harmonizací oběhu dokumentů. V současné době tak působí jako věcný správce elektronického programu spisové služby (ISPI), který zajišťuje jednak soulad s legislativou České republiky a jednak zajišťuje v nejvyšší instanci jeho provoz. U obou profesí se zároveň zvýšil důraz na teoretické znalosti v oblasti správy digitálních dokumentů, a to ať již vzniklých na základě digitalizace nebo tzv. digital-born.

Zmíněné změny byly také důsledkem proměn v profesním zaměření a vzdělání osob, které zastávaly obě profese. V období let 1950 až 2010 se na každé z obou pozic vystřídal pět osob. U funkce podnikového archiváře můžeme vysledovat dvě vývojové fáze. Až do poloviny 70. let ji vykonávali úředníci, kteří pracovali velkou část svého života v bance, kde se vypracovali z nejnižších pozic. Ve svém bankovním ústavu prošli často řadou oddělení, čímž se komplexně seznámili s jeho fungováním. Nakonec díky svým schopnostem zakotvili u spisové dokumentace. První tři podnikoví archiváři tedy neměli odborné, ani historické popř. archivní, ani vysokoškolské vzdělání. V 70. letech došlo k významné změně, neboť tato pozice byla obsazena vystudovaným archivářem. Znalost historické kritiky významně obohatila jeho práci a archivář přestal být jen úředníkem a naopak se stal také vědeckým pracovníkem. Tím došlo i k přerodu v otevřenosti archivu a změnila se i forma zpřístupňování archiválií, která se nově snažila vyjít co nejvíce vstříc požadavkům badatelů.

Proměna osobního profilu podnikového referenta se odehrála až v 90. letech. Dosavadní metodik byl opětně úředník se středoškolským popř. vyšším vzděláním a několikaletou praxí v bance. Často se jednalo o pracovníka se zkušenostmi z vedoucích pozic v různých organizačních útvech. Metodik byl však především manažerem organizace práce. Posun v 90. letech nastal v důsledku rozšíření výpočetní techniky i do této oblasti. Nový metodik již musel splňovat kromě požadavku na vysokoškolské vzdělání i znalost počítačové techniky a zejména správy databází a digitálních dokumentů. Právě tento přerod umožnil České národní bance i přesun od analogově vedené spisové služby k elektronické spisové službě umožňující zpracování i digitálních dokumentů.¹⁷⁴

174 Analýza byla provedena na základě dochovaných osobních spisů podnikových archivářů a referentů pro podnikové archivy. AČNB, OS; Miroslav Slavík, Jiří Gut, Emilie Wzoreková, Josef Votruba, Václav Urban, Karel Merunka.

VII.

Již v době I. ČSR si bankovní manažeři uvědomovali důležitost spisové služby jako nástroje, kterým je možné zabránit některým rizikům. Jako takové byly definovány zpronevěry a soudní spory. Stejně tak byla zdůrazněna její potřebnost ve spojení s nastavením kontrolních mechanismů bank, což byla reakce na manažerská selhání především v době tzv. deflační krize v letech 1922–1923. Význam tradice řádného vedení a ukládání spisové dokumentace, na kterou navázala i Státní banka československá, se projevil zejména po II. světové válce, v 50. letech a posléze po roce 1989. Zatímco v prvním případě se jednalo o otázky vyčíslení škod za nacistickým Německem, tak v 50. letech byly ve středu zájmu dokumenty pro řešení mezinárodních sporů rezultujících z pohledávek zahraničních subjektů v Československu a československých nároků v zahraničí. Konečně obnovení demokracie s sebou přineslo vyhledávání dokumentů pro restituce majetku zabaveného komunistickým režimem po únorovém převratu v roce 1948. Agenda tzv. reklamací věnující se těmto otázkám je živá dodnes. Důvodem úspěšného řešení většiny případů bylo právě řádné vedení spisové a archivní služby.

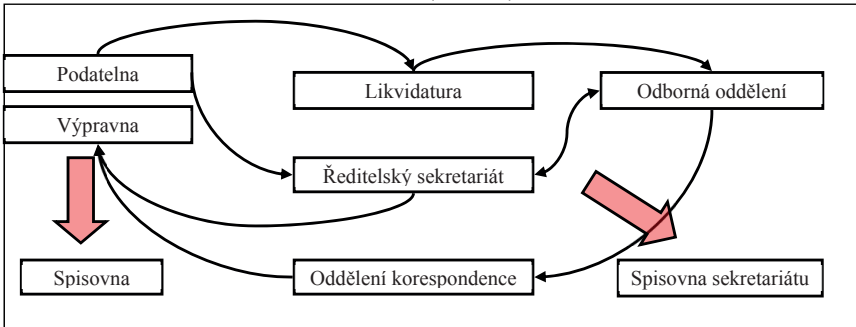
Každá společnost si musí při své činnosti položit otázku, zda je pro ni správa dokumentů důležitá a co jí přináší. Pokud se na ni díváme prostřednictvím nákladů, pak nepochybně můžeme dojít k názoru, že uchovávání dokumentů je drahou záležitostí. V případě, že na ně budeme nahlížet jen se zřetelem k nejbližší budoucnosti, může se dokonce objevit názor, že dokumenty jsou jen doklady vážící se k minulosti bez žádné vazby k současnosti a případně budoucnosti. Otázka nákladů spojená se správou dokumentů a jejich zpřístupněním však dostává jiný rozměr, pokud má podnik zájem na dlouhodobém rozvoji. Implementace spisové služby a archivnictví totiž napomáhá zprůhlednění a zpřehlednění jeho vnitřních procesů, neboť například umožňují sledovat způsob vyřízení dokumentů, jejich pravost a existenci v čase. Navíc dává i možnost stanovit zodpovědnost konkrétního manažera. Jeden z nejdůležitějších kladů řádného vedení obou oblastí je však objektivita, neboť dávají současníkům i budoucím možnost kriticky a především objektivně zhodnotit dlouhodobý výkon bankovní instituce a ten zařadit do kontextu doby. Právě tím dochází k propojení s cíly corporate governance.¹⁷⁵

175 Více k otázce vzájemné souvislosti mezi spisovou a archivní službou a corporate governance srov.: Kunert, Jakub: Records management and archives as a tool of corporate governance. The case of Czech banks 1918–2010. In: Elferink, Ingrid – Mooij, Joke – Jong, Abe de, Perlinge, Anders: Corporate Governance in Financial Institutions. Historical developments and current problems. Frankfurt am Main 2011. pp. 216–244.

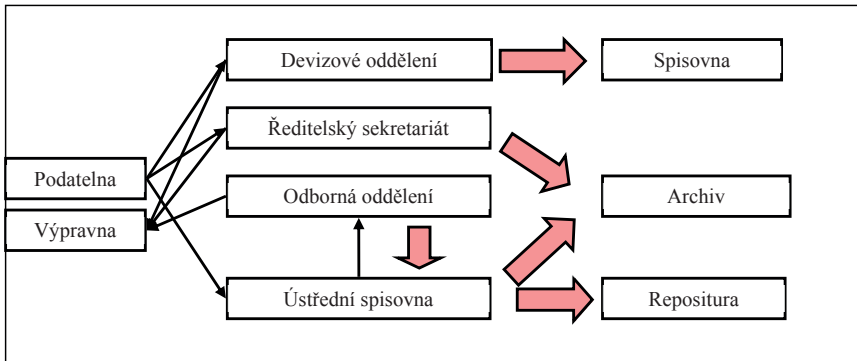
Příloha

Oběh dokumentů v československých bankách v letech 1918–1992¹⁷⁶

1. Schéma organizace spisové služby čs. bank (do 1950)

2. Schéma organizace spisové služby Národní banky Československé (do 1950)

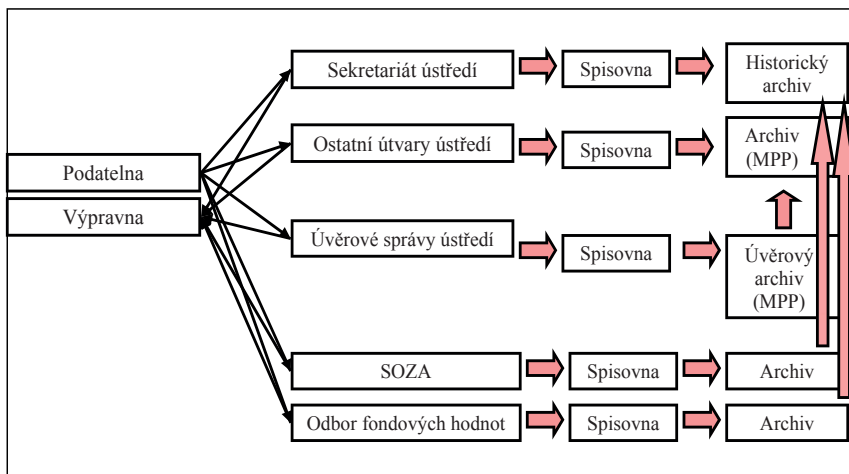

176 Vysvětlivky ke schémátům v příloze: černé šipky znázorňují pohyb dokumentů v rámci spisové služby, plné šipky naznačují ukládání dokumentů (spisů) po vyřízení ve spisovnách, popř. archívech.

Zkratky užitě v diagramech: MPP – Městská pobočka Praha, HS – Hospodářské služby Praha, SOZA – Správa operací zahraničních.

Diagramy vztahující se ke Státní bance československé se věnují pouze oběhu dokumentů v pražských ústředních orgánech tohoto ústavu (ústředí a později ústředí a hlavní ústav pro ČSR).

3. Schéma organizace spisové služby Státní banky československé (do 1973)

4. Schéma organizace spisové služby Státní banky československé (do 1992)

